

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2013 – 2015

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Ivana Daňhelová

Významné osobnosti speciální pedagogiky

Praha 2015

**Vedoucí diplomové práce:
PaeDr. Jarmila Klugerová, PhD.**

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

MASTER COMBINED FULL-TIME STUDIES

2013 - 2015

DIPLOMA THESIS

Ivana Daňhelová

Important personalities of special education

Prague 2015

The Diploma Thesis Work Supervisor:

PaeDr. Jarmila Klugerová, PhD.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Pelhřimově dne 11. února 2015

Ivana Daňhelová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat za odbornou pomoc při zpracování předkládané práce vedoucí práce paní PaedDr. Jarmile Klugerové, PhD.

Anotace

Obsahem diplomové práce bude vytvoření průřezu dějinami speciální pedagogiky z hlediska osobností, které tuto pedagogiku vytvářely. Metodou bude analýza institucí a osobností, následně pak jejich komparace. Vzhledem k šíři tématu budou osobnosti voleny výběrově. Budou v něm však zařazeni zástupci všech oborů a směrů speciální pedagogiky, od vzdělavatelů osob s poruchami hybnosti až po logopedy. Časovým záběrem bude období od 80. let 18. století do první světové války. V ojedinělých případech bude časový záběr textu přecházet hlouběji do minulosti nebo naopak do nedávné historie. Součástí práce bude také krátký náhled do současnosti. Text bude sestaven zejména na základě odborné literatury a elektronických zdrojů.

Klíčové pojmy

Institucionální péče, integrace, komplexní péče, péče, postižení, pracovní terapie, rehabilitace, speciální pedagogika, výchova, vzdělávání, znevýhodněný jedinec.

Annotation

The content of this dissertation thesis is to create an overview of the history of special education in terms of personalities who participated in the creation of the special education. The method will be the analysis of institutions and individuals, followed by their comparison. Given the breadth of the topic, individuals will be chosen selectively. However, it will include representatives from all fields and specializations of special education, from educators of persons with movement disorders to speech therapists. And the time period from the 80s of the 18th century to the First World War. In rare cases, the span of text will move deeper into the past or on the contrary to recent history. The work will also bring brief look into the present. The text will be built mainly on the basis of literature and electronic resources.

Key words

Care, complex care, education, handicap, handicapped person, institutional care, integration, rehabilitation, special education, training, work therapy.

OBSAH

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST	12
1 STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA VĚDNÍHO OBORU SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKY	12
1.1 Sovák jako zakladatel speciální pedagogiky	12
1.2 Periodizace speciální pedagogiky	14
1.3 Jednotlivé obory speciální pedagogiky	21
1.4 Vysvětlení základních pojmů	22
2 PRVOPOČÁTKY VZDĚLÁVÁNÍ JEDINCŮ SE SPECIFICKÝMI POTŘEBAMI	24
2.1 Počátek institucionální péče	24
2.2 Zákony a legislativa	25
3 PRVOPOČÁTKY VZDĚLÁVÁNÍ JEDINCŮ SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	27
3.1 Vzdělávací a organizační aktivity rodiny Klárů	27
3.2 Karel Emanuel Macan	32
3.3 Hradčanský ústav	33
3.4 Deylův ústav	34
4 PRVOPOČÁTKY VZDĚLÁVÁNÍ JEDINCŮ SE SLUCHOVÝM POSTIŽENÍM	36
4.1 Ústav pro hluchoněmé v Praze a další rané instituce	36
4.2 Výmolův ústav a Jitka Haunerová-Staňková	41
5 PRVOPOČÁTKY VZDĚLÁVÁNÍ JEDINCŮ S NARUŠENOU KOMUNIKAČNÍ SCHOPNOSTÍ	43
5.1 Logopedický ústav hlavního města Prahy	43
5.2 Logopedické školy	44
6 PRVOPOČÁTKY VZDĚLÁVÁNÍ JEDINCŮ S MENTÁLNÍM HANDICAPEM	45
6.1 Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny a K. S. Amerling	45
6.2 Karel Herfort a František Čáda	49

7 PRVOPOČÁTKY VZDĚLÁVÁNÍ JEDINCŮ S TĚLESNÝM POSTIŽENÍM	52
7. 1 Jedličkův ústav	52
7.1.1 Vznik ústavu	52
7.1.2 František Bakule, názory a východiska	55
7.1.3 Rudolf Jedlička, názory a východiska	57
7.1.4 Vývoj Jedličkova ústavu	59
7.2 Ústav pro výchovu životem a prací F. Bakuleho	62
7.3 „Domov pro mrzáky” v Reichenbergu	64
8 PERIODIKA VĚNUJÍCÍ SE OBLASTI SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKY	64
8.1 Vývoj odborného periodika speciální pedagogiky	64
8.2 Periodika	66
9 NÁHLED DO SOUČASNOSTI.....	67
ZÁVĚR	70
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	74

ÚVOD

Tento text si klade za cíl vytvořit průřez dějinami speciální pedagogiky z hlediska osobností, které tuto pedagogiku vytvářely. Metodou bude analýza institucí a osobností, následně pak jejich komparace. Vzhledem k šíři tématu budou osobnosti voleny výběrově, přičemž kritériem výběru budou právě ty nejvýraznější z nich. Budou v něm však zařazeni zástupci všech oborů speciální pedagogiky, od vzdělavatelů osob s poruchami hybnosti až po logopedy. Vynechání budou pouze průkopníci péče o mládež obtížně vychovatelnou, a to z důvodu rozsahu práce. Tento obor speciální pedagogiky se totiž velice úzce propojuje s dalšími oblastmi (sociologie, kriminalistika atd.), což jeho průkopníky poněkud odlišuje od osobností jiných oborů.

Důraz bude dále kladen na to, aby se v analýze objevili zástupci všech směrů speciální pedagogiky, tedy kněží i lékaři, kteří se zapojili i do vzdělávání, a pedagogové. Záměrem není vyčerpávající přehled osobností, ale souhrn typů.

Text se pokusí zejména vysledovat:

- 1) Zda můžeme u zakladatelů speciální pedagogiky mluvit o osobnostních typech. Jinými slovy, zda u počátků jednotlivých oborů stáli lidé, kteří měli společný sociální původ a postavení, vzdělání, profesi, společný názor na význam a podobu vzdělávání handicapovaných. Shody nebo rozdíly text doloží a pokusí se stanovit důvody.
- 2) Zda a jak na počátky vzdělávání handicapovaných v českých zemích působil dobový společenský, kulturní a politický vývoj.

Časovým záběrem tohoto textu bude období od 80. let 18. století do první světové války. V tomto tzv. "dlouhém 19. století" byly položeny institucionální i personální základy všech oborů speciální pedagogiky. Vznikly instituce, které byť pod jinými názvy trvají dodnes (Pražský ústav hluchoněmých, Výmolův ústav, Klárův ústav a jiné), působili organizátoři a pedagogové, na základě jejichž odkazu speciální pedagogika funguje dodnes. Vyvinul se systém ústavní komplexní péče, který je teprve od nedávna pomalu nahrazován integračními snahami. Přitom ani "starý" komplexně-ústavní systém nebyl prost zdánlivě moderních integračních snah.

V některých případech časový záběr textu přechází hlouběji do minulosti k počátkům vědeckých úvah o vzdělávání handicapovaných (Jan Ámos Komenský a jiní), nebo naopak do nedávné historie. To je případ specializovaných logopedických škol, které v českých zemích fungují až od třetí čtvrtiny 20. století.

Text je sestaven na základě odborné literatury a elektronických zdrojů.¹ Souhrnné zpracování dějin speciální pedagogiky v současné době neexistuje. Tématem se zabývají drobnější články a učební texty pro studenty jednotlivých oborů, někdy vydané jako publikace, a tedy dostupné širší veřejnosti. Vyznačují se však zaměřením na konkrétní jednotlivý obor, osobnost nebo problematiku bez zařazení do širšího kontextu, anebo naopak jsou tematicky obsáhlé, ale velice stručné.

Zajímavým zdrojem informací jsou články na webových stránkách institucí, které se zabývají péčí o osoby s postižením. Často jde o informačně bohaté a odborně vyspělé texty související s hrdostí institucí na svoji minulost a odkaz zakladatelů. Velkým nedostatkem je však častá absence poznámkového aparátu i u podrobných článků tohoto typu. Přesto jsou v textu jako zdroj užívány, neboť v některých případech obsahově značně převyšují dostupnou literaturu.

Prvním pokusem o podrobnější náhled na danou problematiku byly konference *Postižený člověk ve společnosti I.* uspořádaná Katedrou speciální pedagogiky Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové v listopadu 2004 a *Postižený člověk ve společnosti II*, která následovala v březnu roku 2006. Z obou konferencí byly vydány sborníky.² Na druhé konferenci přednesl úvodní slovo tehdejší děkan fakulty a historik Vladimír Wolf, který dobře vystihl problematiku přístupu k dějinám speciální pedagogiky. Snad proto, že jde o historika středověku a nikoliv historika tohoto oboru nebo speciálního pedagoga, a to mu umožnilo nadhled:

¹ viz seznam literatury

² VOJTKO, T. *Postižený člověk v dějinách I: vybrané přednášky k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, 48 s. ISBN 80-7041-017-5.

VOJTKO, T. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, 106 s. ISBN 978-80-7041-081-3.

„... při sledování této problematiky je třeba postupovat dvojí cestou - cestou zpracování dějin institucionální péče a cestou zpracování osudů významných osobností oboru. Současná historiografie dnes daleko více než dříve reflektuje biografickou cestu poznání. Ona je totiž mnohvrstevná, mnohobarevná, ne jednoduchá... v tomto jistě nesporně závažném výzkumu, který pohledem zpět dovolí správně zaostřit na přítomnost a odhadnout budoucnost oboru, vyhnout se záležitostem již objeveným či všem slepým cestám, musíme postupovat systematicky, tedy shromážděním údajů..., sepsáním analytických studií, studií komparativních a syntetizujících. To je ovšem cesta mnoha let, která by měla být završena velkou syntézou i příslušným encyklopedickým výstupem...“³

³

WOLF, V. *Co chceme, co musíme?*. In. VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 7.

TEORETICKÁ ČÁST

1 STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA VĚDNÍHO OBORU SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKY

1.1 Sovák jako zakladatel speciální pedagogiky

Od počátků odborné péče o postižené lidi se střetávaly koncepce medicínská a pedagogická. Mužem, který vzdělávání handicapovaných ukotvil jako pedagogickou disciplínu, byl až MUDr. et PhDr. Miloš Sovák, DrSc. (1905 - 1989).

Narodil se v jihočeské Bechyni v rodině učitele, mezi předky z matčiny strany byla řada lékařů. Studoval v Praze nejdříve práva, ale brzy zběhl k medicíně. Během druhé světové války pracoval pro město Prahu jako odborný školní lékař na otorhinolaryngologii a foniatrii. Zapojil se do odboje a za květnového povstání byl jako lékař mezi obránci Staroměstské radnice. Ihned po osvobození odjel na rozhlasovou výzvu do Terezína, kde spolu s dalšími českými lékaři po několik týdnů bojoval s tyfovou epidemií. Po válce pracoval jednak na Karlově univerzitě. Začal tam ještě jako student coby pomocná vědecká síla, skončil jako profesor. Vedle toho byl zaměstnán i pro město Prahu.⁴

Sovák se od studentských let zajímal o řečové a sluchové problémy. V roce 1932 začal tento svůj záměr směřovat systematictěji, když docházel na hospitace do škol pro neslyšící v Praze. Později speciální školy pro nedoslýchavé sám zakládal. Stal se uznávaným odborníkem na logopedii, což se stalo hlavním oborem jeho různorodé vědecké práce (v roce 1950 byl jmenován mimořádným profesorem nápravné pedagogiky se zřetelem k logopedii).⁵ Sovák inicioval vznik celostátní logopedické péče a až do vysokého věku byl v tomto směru i odborně činný. Poslední práci na logopedické téma,

⁴ Medailon: prof. MUDr. et PhDr. Miloš SOVÁK, DrSc. *Bechyňský městský zpravodaj* [online]. 2004, roč. 2004, č. 11, s. 2 [cit. 2014-07-18]. Dostupné z: <http://www.mestobechyne.cz/customers/bechyne/ftp/www/mesto/bmz/200411.pdf>

⁵ JEŘÁBKOVÁ, K. *Lidé se zdravotním postižením - historické aspekty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 96.

Logopedii předškolního věku, vydal v roce 1984, tedy ve svých 79 letech.⁶

Sovák se průkopnickým způsobem zabýval i levorukostí. V polovině dvacátého století byla považována za velký problém, uvažovalo se o souvislosti leváctví a koktavosti. Logoped Sovák doložil, že tato souvislost neexistuje, naopak násilné přecvičování může poškodit psychiku dítěte. Na základě těchto zjištění vydalo MŠMT v roce 1967 metodický pokyn zakazující mateřským školám takové přecvičování.⁷

Sovák si byl vědom propojenosti různých druhů handicapů. Proto v logopedickém ústavu existovalo i oddělení pro děti s kombinovanými vadami řeči, hybnosti a intelektu a poradna pro levorukou mládež.⁸ Řečové vady přivedly Sováka až k problému neexistence vědeckého oboru, který by zkoumání vad u dětí zastřešoval, a příslušného studia na vysokých školách. Začal tedy v tomto směru pracovat a stal se zakladatelem defektologie a s ní úzce související speciální pedagogiky.⁹ Formuloval metodické zásady a cíle oboru, spoluvytvářel institucionální strukturu.

Ve své defektologické práci vycházel z prvorepublikové reformní pedagogiky, a to i přes odpor oficiálních institucí.¹⁰ Nutno připomenout, že postupoval velice "politicky". Ve své první stati na toto téma z roku 1953 se opíral o teze Rudolfa Jedličky, že postižený, který je subjektem péče o postižené, není člověk s anatomickou vadou, ale člověk, který se kvůli ní nemůže sám živit. Vada tedy není nutně "mrzáctvím", pokud se pro ni daný člověk necítí omezen v pracovních a sociálních vztazích. Sovák neuvedl ve své tezi jméno tehdy

⁶ MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 34.

⁷ MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 35.

⁸ Medailon: prof. MUDr. et PhDr. Miloš SOVÁK, DrSc. *Bechyňský městský zpravodaj* [online]. 2004, roč. 2004, č. 11, s. 2 [cit. 2014-07-18]. Dostupné z: <http://www.mestobechyne.cz/customers/bechyne/ftp/www/mesto/bmz/200411.pdf>

⁹ Byť tento název byl kodifikován až začátkem sedmdesátých let, do té doby se vědecký obor označuje i jako defektologie, psychopedie, léčebná pedagogika a jinak. Sovák označení speciální pedagogika odmítal, protože se mu pojem zdál příliš široký, sám prosazoval termín defektologie. ČERNÁ, M. Kapitoly z psychopedie. Přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 1995, s. 71.

¹⁰ Tento odpor byl v průběhu padesátých let velice silný a vycházel ze sovětské stalinské kampaně proti pedagogickým reformám, která proběhla v SSSR v l. 1936-1937. ČERNÁ, M. Kapitoly z psychopedie. Přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 1995, s. 69-70, pozn. č. 3.

nepopulárního Jedličky, zato tvrzení doložil příkladem sovětského letce Maresjeva z II. světové války, čímž si u úřadů zajistil povolení stat' publikovat. Dále zde připomíná psychologický aspekt postižení, vzdálení handicapovaného jedince od společnosti zdravých, které po delší době ztěžuje jeho návrat. Kromě Jedličky vychází ze sovětského psychologa L. S. Vygotského a německého badatele W. Sterna.¹¹

Cíle defektologie vidí Sovák v poznání medicínské podstaty vad, výchovné práci, která připraví postižené dítě pro život, a v zabezpečení výchovné práce zřizováním příslušných institucí. Za "vrcholící úsek defektologie" pak považuje výchovnou složku, tedy vlastní speciální pedagogiku. Vedle speciální pedagogiky pak ještě v rámci Sovákovy defektologie existuje psychopedie, tedy nauka o výchově slabomyslných a obtížně vychovatelných dětí.¹²

Sovák patří mezi zakladatelské osoby československé speciální pedagogiky (kromě něj by takto bylo možné označit ještě zejména doc. MUDr. Josefa Apetauera, který se zabýval psychologickými a psychiatrickými souvislostmi, RNDr. Františka Štampacha, který se zabýval nápravnou pedagogikou, a Augustina Bartoše, o němž bude podrobněji pojednáno níže).¹³ Snad stojí za zmínku, že osobně byl člověkem se smyslem pro humor. Nesvědčí o tom jen různé články vzpomínkového charakteru, u nichž se takové tvrzení dá předpokládat jako úzus, ale i jeho vlastní odborné práce, kde občas sklouzne k žertovně laděným poznámkám. V jisté době se pro psychopedii razil název oligofrenopedagogika, což Sovák odmítl argumentem, *"nevychováváme oligofrenii, nýbrž psychiku"*.¹⁴

1.2 Periodizace speciální pedagogiky

Výchova, vzdělávání a léčba nejen postižených dětí, ale i dospělých má dlouhou historii; první doklady máme již z pravěku. Proto se několik badatelů pokusilo sestavit periodický přehled vývoje speciální pedagogiky, respektive přístupu společnosti

¹¹ ČERNÁ, M. *Kapitoly z psychopedie*. Přepřac. vyd. Praha: Karolinum, 1995, s. 678-69.

¹² ČERNÁ, M. *Kapitoly z psychopedie*. Přepřac. vyd. Praha: Karolinum, 1995, s. 70-72.

¹³ JEŘÁBKOVÁ, K. *Lidé se zdravotním postižením - historické aspekty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 96.

¹⁴ SOVÁK, M. *Základní problémy defektologie*. Pedagogika, roč. XI, 1964, čís. 2., s. 204.

k handicapovaným, v minulosti.

Většina starších autorů více méně přijímá periodizaci MUDr. Miloše Sováka, která svou základní koncepcí vychází z marxistické představy lineárního vývoje lidstva od barbarských počátků k civilizaci, respektive z podobného přesvědčení některých osvícenských filosofů - literatura není v této otázce jednotná.¹⁵ Dle Sovákových představ je tedy vývoj sociální pedagogiky následující:¹⁶

1) Represivní stadium. Jde o období, respektive stupeň civilizace, kdy jsou defektní jedinci vyloučeni z komunity. Může jít o různý typ vyloučení, přímé zabití, vyhnání nebo ponechání na místě, z něž komunita odchází s minimální zásobou potravin, ale ve všech případech čeká vyloučeného jedince bez ochrany komunity smrt. Tímto způsobem je komunita zbavena přítěže, která by v obtížných životních podmínkách ohrožovala přežití ostatních. Takto skutečně jednají některé lidské společnosti žijící v extrémních přírodních podmínkách. Dnes je však takovému zevšeobecnění namítáno, že z pravěku i etnografie archaických národů máme mnoho dokladů péče o postiženého člena komunity. Je tedy zřejmé, že ono vyloučení se nedá vztáhnout na epochu nebo stadium vývoje společnosti, ale spíše na konkrétní situace.

2) Stadium zotročování. Sovák ho spojuje se starověkem. Až na výjimky, například prodej tělesně postižených otroků jako zdroje zábavy ve starém Římě¹⁷, neexistují význačnější doklady rozsáhlejšího využívání postižených jako otroků. Ostatně při masovosti využití otrokové síly v klasických civilizacích bylo na všechno dost otroků zdravých. Naopak máme z antiky mnoho dokladů zabíjení postižených novorozenců (Sparta, Řím, Aristotelův návrh ideální společnosti). Proto někteří autoři řadí starověk ještě k represivnímu období.¹⁸

¹⁵ TITZL, B. *Skutečně platí Sovákova periodizace vztahu společnosti k postiženým?* In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách I: vybrané přednášky k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, s. 6.

¹⁶ TITZL, B. *Skutečně platí Sovákova periodizace vztahu společnosti k postiženým?* In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách I: vybrané přednášky k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, s. 5 - 6.

¹⁷ RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 8.

¹⁸ Renotierová, která užívá termín "represivní stadium", nebo R. Kohen-Raz s termínem

Ani zde však nelze zevšeobecňovat. Římští otcové nechávali pohodit (tedy de facto zabít) novorozence postižené, ale i nechtěné, které již nemohli uživit. Zabití novorozence s vadou se tedy spíše než k jeho zdravotnímu stavu vztahovalo k předpokládané neschopnosti práce, a tedy ohrožení rodiny, které přibude jeden hladový krk, ale ne výdělečné ruce. U vysoce postavených rodin mohly být handicapované děti zabíjeny i z důvodů mocenských. Víme-li, že ve spartském státě malá skupinka válečnické elity udržovala násilím v nevolnickém postavení zemědělské masy, snadno pochopíme, že její příslušníci museli být fyzicky zdatní. Popelář přímo označuje neduživé děti vládnoucích elit za "*nepřiměřené představitele jejich moci*".¹⁹ A opět nelze zevšeobecňovat. Tam, kde si to rodiny mohly dovolit, se o své postižené příslušníky staraly. Příkladem může být římský císař Claudius s řečovou a pohybovou vadou, který byl vychováván sice v ústraní, ale přesto jako člen vládnoucí rodiny a ve vhodné době byl povolán do čela státu. Určitá postižení pak byla ve společnosti běžně přijímána, zvláště pokud se pojila s určitým archetypem - viz například legendární slepý pěvec Homér.

3) Stadium charitativní péče. V monoteistických vírách středověku, ale např. i v konfucianismu bylo deklarováno právo každé lidské bytosti na život.²⁰ U židů, křesťanů i muslimů je podobný přístup k postiženým, který se vyznačuje charakteristickou dvoukolejností. V první řadě, což je také ona "charitativní" péče zdůrazňovaná Sovákem, jsou handicapovaní pokládáni stejně jako zdraví lidé za stvoření a obraz boží. Jejich zdravotní problém je daný boží vůlí. Mimo jiné je jim možno prokazovat dobročinnost, a tím si zajistit potřebné množství zásluh pro Poslední soud. Již Starý zákon vyzdvihuje Joba, který trpí z vůle boží, aniž by si naříkal a odsuzuje ty, kteří se jeho utrpení i stoicismu

"předmonoteistické stadium". RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 8.; TITZL B. Skutečně platí Sovákova periodizace vztahu společnosti k postiženým? VOJTKO, T. *Postižený člověk v dějinách I: vybrané přednášky k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, s. 6 - 7.

¹⁹ RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 7.

²⁰ RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 9.

vysmívají. Proto jsou v křesťanské Evropě stejně jako v muslimském světě zakládány různé typy azylových míst pro postižené od chudobinců a špitálů, kam byli přijímáni prakticky jakýkoliv bezprizorní až po specializované ústavy typu leprosárií.²¹ Péče v těchto institucích byla ovšem základní, téměř nikdy léčebná. Týkala se spíše zajištění potravy, duchovní útěchy a v rámci možností i pohodlí a hygieny. Nezanedbatelný význam měla izolace těchto sociálně i zdravotně potencionálně rizikových jedinců od společnosti. Na vyšší úrovni byla pak lékařská péče v podobných institucích islámského světa. Zde to vycházelo z kombinace náboženského příkazu milosrdenství k potřebným v kombinaci s odkazem antické medicíny, který muslimové uchovávali. Ostatně sociální klima ve středověkém muslimském prostoru bylo takové, že např. na káhirskou univerzitu Al-Ašhar byli od roku 970 přijímáni slepí studenti.²²

Náboženské uznání hodnoty i postižené osobnosti má za následek, že větší počet rodin, které si to mohou dovolit, se alespoň pokoušejí dát i postiženým dětem nějaký druh vzdělání. Společnost je také ochotnější uznat postiženého jako relativně rovnoprávného člena. Tomu napomáhá i důraz na rodinné vazby ve středověké evropské společnosti. Kníže Jaromír byl uveden na panovnický stolec, ačkoliv byl vykastrovaný slepec, který navíc již dříve prokázal politickou neschopnost, prostě proto, že byl členem panujícího rodu a žádný další nebyl v dané době k dispozici. V Čechách (Jan Lucemburský) nebo Uhrách (Béla III.) vládli slepí králové. V Jeruzalémském království dokonce král malomocný. Husitské oddíly úspěšně vedl do boje slepý Jan Žižka.

U Žižky je zajímavý detail, který dobře ilustruje složitost nazírání na různá postižení v dané době. Dle propagandy husitské i nepřátelské byl vojevůdce na konci života úplně slepý, ať už to byl podle katolíků trest za jeho hříchy, nebo doklad povolání od boha (i když nevidí, vítězí) podle jeho stoupenců. Z některých písemných pramenů se však zdá, že alespoň nějakou, slepeckou, formu vidění si uchoval.²³ Pokud tomu tak je, udržoval

²¹ RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 10.

²² MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 19.

²³ IVANOV, M. *Kdy umírá vojevůdce*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1982, s. 268.

představu o úplné slepotě sám i z politicko-psychologických důvodů? Jiný zajímavý detail: když oslepl Jan Lucemburský, nikdo nezpochybnil jeho nárok na vládu - i když měl již dospělého syna, který mohl teoreticky převzít moc. V očích současníků ho tedy oslepnutí nehandicapovalo. Alespoň formálně velel i vojsku. On sám však neviděl možnost jak pokračovat coby slepec v životě, a proto nejspíš spáchal v bitvě u Kresčaku efektivní formou sebevraždu.

Kromě této linie akceptování postižených jako členů křesťanské společnosti však ze středověku známe i opačný přístup, vycházející ovšem ze stejných základů - Bible. Je-li člověk obrazem božím, je člověk znetvořený jeho karikaturou, a tudíž je podezřelý všem hledačům ďábla. Proto byli lidé tělesně postižení často mezi prvními oběťmi řádění inkvizice v dané komunitě. Na vynucených výpovědích lidí postižených duševně pak často stavěla inkvizice své procesy. A nešlo jen o represi katolické církve. Například Luther považoval postižené děti za bytosti bez duše, které je třeba zabít, aby byl uspokojen bůh.²⁴

4) Stadium humanitní péče. Jde o dobu kdy společnost *"hledala lidský poměr k defektním jedincům"*.²⁵ Opět zde nebyla jednotná tendence přístupu společnosti. Na jednu stranu byli "trpaslíci" zdroji zábavy na dvorech urozených a jejich ošklivost vhodným rámcem pro krásu renesančních a barokních dam, jak svědčí dobové portréty. Na druhou stranu už vyspělé společnosti péči alespoň o některé druhy postižených pokládaly za vizitku své vyspělosti²⁶. Navíc se právě v této době objevují první úvahy o systematickém vzdělávání postižené mládeže. Přístup humanistického vzdělance k postiženým shrnuje Jan Amos Komenský ve své Pampaedii slovy: "Není tedy nikoho, komu by moudrost nebyla potřebná, i když jeden je postaven na vyšší stupeň než druhý: nikdo nesmí být zanedbáván

²⁴ RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 10.

²⁵ SOVÁK, Miloš. *Nárys speciální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, s. 38.

²⁶ Příkladem může být investice státu do reprezentativního sirotčince ve Florencii, který stavěl proslulý architekt Fillipo Brunelleschi.

zcela... Z lidského vzdělání se nevyjímá nic leč nečlověk...“²⁷ Dále Komenský připomíná, že každý, kdo má "účast na lidské přirozenosti", má mít účast i na vzdělávání. Připomíná, že tam, kde je určitý smysl zeslaben, může být naopak jiný mnohem vyvinutější, a proto jsou z postižených lidí při vhodné výchově a vzdělání často platní členové společnosti.²⁸

5) Stadium rehabilitační. Toto stadium je spojeno s obdobím rozvoje průmyslu a vědy. Můžeme ho charakterizovat několika zásadními rysy. Postižený jedinec by se měl zapojit do společnosti, stát se součástí pracovního procesu. Společnost chce investovat do péče o lidi, kteří budou na konci tohoto procesu alespoň částečně ekonomicky soběstační. K tomu mají dopomoci specializované ústavy, které v tomto období vznikají. Nejde již o azylové domy, kde postižení najdou zabezpečení, ale o ústavy, u nichž se předpokládá, že v nich pacienti nedožijí, ale opustí je v lepším stavu, než tam přišli.²⁹ Asi prvním léčebným ústavem pro postižené je ten, který vznikl v roce 1770 v Orle ve Švýcarsku a zabýval se pohybovým postižením. Další rychle přibývaly. Typické je, že nejvíce v průmyslových zemích. Velmi intenzivní nárůst těchto institucí je pozorovatelný v Německu. V roce 1832 byl v Mnichově v ústavu J. N. von Kurze zahájen provoz v duchu komplexní péče zahrnující léčbu i vzdělávání.³⁰

Ve východní části střední Evropy a dále pak trval dlouho víceméně předcházející "charitativní" přístup. Mezi mnichovským Kurzeho a pražským Jedličkovým ústavem je odstup téměř 100 let. Pronikají sem však myšlenky ze Západu, a tak v azylových institucích přibývá kvalitnější lékařská péče a první průkopníci se pokoušejí o systematické vzdělávání "chovanců". Také přibývá těchto ústavů. Například na většině feudálních panství před polovinou 19. století existovaly vrchnostenské špitály jako instituce pečující o panské služebníky, kteří zestárli, dlouhodobě onemocněli nebo se zmrzačili ve službě.

²⁷ KOMENSKÝ, J. A. *Vševýchova: Pampaedia*. 1. vyd. Bratislava: Obzor, 1992, s. 78-79.

²⁸ KOMENSKÝ, J. A. *Vševýchova: Pampaedia*. 1. vyd. Bratislava: Obzor, 1992, s. 78-79.

²⁹ TITZL B. *Skutečně platí Sovákova periodizace vztahu společnosti k postiženým?* In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách I: vybrané přednášky k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, s. 6.

³⁰ RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 14.

Zřizovatelem a provozovatelem byl feudální pán.

Zajímavým rysem této doby je vznik velkého množství nových řeholních řádů zaměřených na charitativní péči. Jde především o řády ženské, navazující často na františkánskou spiritualitu chudoby a ubohosti (tělesné, duševní či ekonomické) jako známky intenzivnější víry.

Někteří autoři toto stadium posunují až do období vyspělé ústavní péče v druhé polovině 19. a první polovině 20. století. Vrcholným příkladem je u nás Jedličkův ústav. Je však třeba poznamenat, že počátky tohoto přístupu kontinuálně souvisejí s přeměnou společnosti v době průmyslové revoluce.³¹

Opět zde narážíme na problém s periodizací historie přístupu ke zdravotně postiženým. V období "rehabilitačním" zažila Evropa vraždění postižených nacisty v měřítku, jakého žádná antická společnost nebyla schopna.

6) Stadium socializační. To je dle Sováka dobou, kdy se rehabilitace postižených stává společenským jevem v širším měřítku. Postižení se zapojují, v rámci možností, co nejvíce do života široké komunity.

7) Stadium prevenční je spíše výhledem do budoucna, kdy pokrok medicíny i společenský vývoj většinu handicapů promění v historii.

Bylo již uvedeno, že tato periodizace je velice povšechná a lze proti ní vznést mnohé historické, etnografické a archeologické námitky. V současné době stanovil Boris Titzl novou periodizaci³², která zhodnocuje poznatky historického bádání i postmoderní přístup k dějinám obecně. Titzlova periodizace je následující:

1) Stadium předinstitucionální

³¹ Sám Sovák považuje za rehabilitační období až dobu po polovině 19. století, taktéž Renotíerová. Naopak Kohen-Raz píše o "epoše vědeckého uchopení problému", která u něj trvá od Velké francouzské revoluce až do sedmdesátých let 20. století. TITZL, B. Skutečně platí Sovákova periodizace vztahu společnosti k postiženým? VOJTKO, T. *Postižený člověk v dějinách I: vybrané přednášky k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, s. 6 - 7.

³² TITZL, B. *Skutečně platí Sovákova periodizace vztahu společnosti k postiženým?* In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách I: vybrané přednášky k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, s. 10 - 11.

2) Stadium institucionální:

2a) doba institucí azylových, jen velmi zhruba rozčleněných dle druhu postižením

2b) instituce specializovány na konkrétní postižení a péče o pacienty je komplexní

2c) péče směřuje k návratu pacienta do mimoústavního života nebo alespoň propojuje ústavní a mimoústavní život.

Lze uvést ještě periodizaci Reavena Kohen-Raze z roku 1991, která je jistým mezistupněm mezi Sovákovým a Titzlovým přístupem:

1) epocha předmonoteistická, jejíž přístup spočívá v likvidaci postižených

2) epocha monoteistická, která uznává právo na život postiženého, představujícího obraz boží

3) epocha vědeckého uchopení problému, začínající francouzskou revolucí

4) epocha existenciální autonomie. Ta v Raz-Kohenově představě začíná v sedmdesátých letech 20. století a spočívá v přiznání práva postiženého dítěte spolurozhodovat o sobě.³³

1.3 Jednotlivé obory speciální pedagogiky

Speciální pedagogiku lze podle subjektů výchovné péče rozdělit na tyto obory:

1) Péče o zrakově postižené,

2) péče o sluchově postižené,

3) péče o osoby s postižením řeči,

4) péče o tělesně postižené a dlouhodobě nemocné,

5) péče o mentálně postižené,

6) péče o obtížně vychovatelné (v zahraničních pramenech se často užívá možná výstižnější označení těchto osob - "lidé citově narušení"),

³³ TITZL, B. *Skutečně platí Sovákova periodizace vztahu společnosti k postiženým?* In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách I: vybrané přednášky k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, s. 6 - 7.

- 7) péče o děti s poruchami učení,
- 8) péče o osoby s kombinovaným postižením (hluchoslepota, mentální retardace s tělesným postižením a podobně).³⁴

Určitá míra kombinace postižení je velice častá, proto přes rozdílné typy postižení vychovávaných jednotlivců zůstává speciální pedagogika jednotnou vědou. V budoucnu bude pravděpodobně rozšířena o další obor, péči o žáky výjimečně talentované a nadané. V některých zemích, např. v USA, je to již regulérní součást speciální pedagogiky.³⁵ I v České republice se tato problematika začíná v posledních letech diskutovat. Je skutečností, že nadprůměrné nadání může, zvláště u dětí, vydělit jedince z kolektivu stejně snadno jako těžké tělesné postižení.

1.4 Vysvětlení základních pojmů

Speciální pedagogika - Počátky speciální pedagogiky jsou spojeny s vychováváním jedinců s určitým konkrétním typem postižení. Teprve později si odborníci uvědomili podobnost problematiky, kterou řeší při rozdílných druzích handicapů. První speciální pedagogové byli také často především lékaři nebo učiteli zdravých dětí a toto jejich různorodé profesní zaměření se promítlo do odlišného přístupu k nové vědě. Proto vědomí, že jde o jediný vědní obor, vznikalo pomalu a s tím se i pomalu vžívalo jednotné pojmenování.

Název "speciální pedagogika" převládl v odborných kruzích Československa až v sedmdesátých letech.³⁶ Před ním a zároveň s ním se užívalo a užívá i pojmů jako pedopatologie, léčebná pedagogika, speciální pedagogika defektologická,³⁷ zvláštní pedagogika, diferencovaná pedagogika, nápravná pedagogika, ortopedagogika,

³⁴ KYSUČAN, J. a J. KUJA. *Kapitoly z teoretických základů speciální pedagogiky*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, s. 9-10.

³⁵ KYSUČAN, Jaroslav a KUJA, Jindřich. *Kapitoly z teoretických základů speciální pedagogiky*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, s. 10.

³⁶ MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 9.

³⁷ MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 10.

psychopedagogika, rehabilitační pedagogika, defektologie, speciální výchova a podobně.³⁸

Někdy se mezi uvedenými pojmy rozlišuje a nejsou tedy chápány jako synonyma.³⁹

- Psychopedie** - Speciální pedagogika mentálně postižených.
- Etopedie** - Speciální pedagogika osob obtížně vychovatelných.
- Logopedie** - Speciální pedagogika osob s vadami řeči.
- Surdopedie** - Speciální pedagogika sluchově postižených.
- Tyflopédie** - Speciální pedagogika nevidomých a částečně nevidomých.
- Somatopedie** - Speciální pedagogika tělesně postižených a zdravotně oslabených lidí.⁴⁰

Reformní pedagogika - Moderní pedagogické směry, ve střeoevropských podmínkách jde o kritiku herbartismu ve výchově. Může být velice různorodá a velmi často vychází více z individuality pedagoga než z uceleného vzdělávacího programu.⁴¹ Byla velmi rozšířena před první světovou válkou a za 1. československé republiky. Tehdy, po světové válce, se tyto principy dobře doplňovaly s všeobecnými reformními tendencemi (v životním stylu, v architektuře, v umění). Reformní pedagogiku často užívali vzdělavatelé postižených již proto, že na vzdělání jedinců s některými typy vad prostě klasické metody odvozené z Herbarta nebylo možno aplikovat. Příkladem propojení reformní pedagogiky

³⁸ KYSUČAN, J a J. KUJA. *Kapitoly z teoretických základů speciální pedagogiky*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, s. 11.

³⁹ Problematiku přehledně shrnuje MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 9 - 11.

⁴⁰ KYSUČAN, J. a J. KUJA. *Kapitoly z teoretických základů speciální pedagogiky*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, s. 14.

⁴¹ JEŘÁBKOVÁ, K. *Lidé se zdravotním postižením - historické aspekty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 80.

a speciální pedagogiky je např. František Bakule, který v Jedličkově ústavu skončil mimo jiné i proto, že mu úřady dělaly potíže kvůli jeho reformně pedagogickým postupům.⁴²

- Pedocentrismus** - *"je pedagogická zásada, kdy se při výchově a vzdělávání vycházelo z dítěte, z respektování jeho povahy, možností a zvláštností jeho osobnosti."*⁴³
- Integrace** - Snaha zapojit handicapovaného jedince do běžného života. Týká se jak dětí u nichž je snaha, aby se staly členy zdravého kolektivu a navštěvovaly běžnou školu, tak i dospělých a jejich zařazení do pracovního procesu.

2 PRVOPOČÁTKY VZDĚLÁVÁNÍ JEDINCŮ SE SPECIFICKÝMI POTŘEBAMI

2.1 Počátek institucionální péče

Prvními institucemi, které se v Evropě věnovaly péči o postižené, byly středověké kláštery. Zde však šlo o péči "azylového" charakteru. To znamená, že handicapovaní nebyli léčeni, maximálně byly mírněny bezprostřední projevy postižení. Bylo jim pouze poskytnuto ubytování a obživa a samozřejmě duchovní péče. Až na výjimku, jakou představovali např. malomocní, nebylo v klášterních azylech rozlišováno postižení a také nebylo záměrem těchto institucí své svěřence vzdělávat či navracet do společnosti.

Takové úkoly přijaly za své až laické spolky, které se začaly objevovat po třicetileté válce, a zejména od období osvícenství - například zednářské lóže. Pod jejich vlivem

⁴² Podrobněji k této problematice viz kapitola 7.1.2. této práce.

⁴³ JEŘÁBKOVÁ, K. *Lidé se zdravotním postižením - historické aspekty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 80.

a konkurencí i církev přešla od starých "azylových" ústavů k moderním vzdělávacím, se systematickým výchovným záměrem.⁴⁴ Rozdělením postižených podle druhu handicapu bylo umožněno specializovat a tedy zefektivnit i péči o ně.⁴⁵

Je příznačné, že první ústavy vznikaly pro slepce, tedy osoby, u nichž se handicap málokdy pojí s narušením mysli a kteří si zachovají a kvůli handicapu často i zlepši manuální zručnost. Jde tedy o osoby při vhodném vzdělávání lehko pracovně využitelné. Naopak handicapovaní, kteří se asi nejobtížněji integrují do společnosti - mentálně postižení - se specializovaných ústavů dočkali s téměř stoletým zpožděním (pražské Ernestinum 1871).

2.2 Zákony a legislativa

Postavením handicapovaných se zabývá již první moderní zákoník, který platil na území dnešní ČR, tedy občanský zákoník z roku 1811. Postižení je zde charakterizováno sociálně, všichni ti, kteří pro nějakou vadu nejsou schopni se samostatně živit, mají zůstat i v dospělosti pod otcovým dohledem. Chudinský zákon z roku 1868 a zákon o domovském právu z roku 1863 kodifikoval některé povinnosti zdravé komunity vůči postiženým. Tak např. země je "*povinna zřizovat potřebné ústavy pro hluchoněmé*".⁴⁶ Chudí, prokazatelně neschopní výdělečné činnosti - tedy de facto zejména různě handicapovaní - také získali nárok na pomoc domovské obce. Tato pomoc byla různorodá, od povolení žebrať až po tzv. "*střídu*".⁴⁷

Právní úpravy institucionální péče se objevují až dlouho po polovině 19. století. Říšský zákon o obecných školách z roku 1869 osvobozuje děti, jimž tělesná nebo duševní

⁴⁴ JEŘÁBKOVÁ, K. *Lidé se zdravotním postižením - historické aspekty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 32 - 33.

⁴⁵ JEŘÁBKOVÁ, K. *Lidé se zdravotním postižením - historické aspekty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 36-37.

⁴⁶ JEŘÁBKOVÁ, K. *Lidé se zdravotním postižením - historické aspekty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 35.

⁴⁷ JEŘÁBKOVÁ, K. *Lidé se zdravotním postižením - historické aspekty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 34. -35.

vada zabraňuje účastnit se běžné výuky, od povinnosti školního vzdělávání. Přesouvá je na specializované ústavy, jejichž fungování a zakládání však má řešit zákonodárství jednotlivých zemí monarchie. Tím vznikla značná diference mezi jednotlivými zeměmi. Vyspělá byla v tomto ohledu v rámci habsburského státu zejména Morava (Zákon z r. 1890 o vychovávacích a vzdělávacích ústavech pro hluchoněmé a slepé děti).⁴⁸ Tento zákon asi poprvé řeší i postavení učitelů handicapovaných. Uvádí, že při nedostatku specializovaných institucí se mají příslušně postižení žáci učit v běžné škole. Učitelé, kteří mají ve třídě alespoň 5 takových dětí a zařídí si patřičné rozšíření kvalifikace, si finančně polepší.⁴⁹

Jiné zemské zákony z té doby však spíše doporučují, než nařizují a jsou v podstatě prázdnými směrnici. Rakousko-uherské zákonodárství bylo převzato i ČSR. V oblasti školství se projeví rozdíly mezi jednotlivými zemskými zákoníky Čech, Moravy a Uherska (Slovensko a Podkarpatská Rus). Přes všechny plány nejednotnost zůstala až do zákona o jednotné škole z roku 1948. Prvorepublikové právní normy spíše řešily jednotlivé a aktuální problémy, uceleného školského zákona nebylo dosaženo.⁵⁰

V roce 1928 byly vydány učební osnovy a výchovné směrnice pro školy dětí úchylných. Mělo jít o tříleté provizorium, které se však pro nezáměr úředních míst protáhlo až do roku 1948. Osnovy jsou důležité zejména v tom, že výslovně potvrzují nedostatečnost pouhé redukce učiva, ale je nutno užívat metody přizpůsobené stavu dítěte. Jde též snad o první dokument svého druhu mluvící o "nápravné pedagogice".⁵¹

Jediný školský zákon 1. republiky týkající se handicapované mládeže byl vydán roku 1929 (zákon č. 86/1929 Sb. o školách (třídách) pomocných).⁵² Příznačné je, že jeho

⁴⁸ JEŘÁBKOVÁ, K. *Lidé se zdravotním postižením - historické aspekty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 38.

⁴⁹ JEŘÁBKOVÁ, K. *Lidé se zdravotním postižením - historické aspekty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 39.

⁵⁰ JEŘÁBKOVÁ, K. *Lidé se zdravotním postižením - historické aspekty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 41.

⁵¹ JEŘÁBKOVÁ, K. *Lidé se zdravotním postižením - historické aspekty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 45.

⁵² Československá republika. Zákon ze dne 24. května 1929 o pomocných školách (třídách). In: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. Praha, 1929, roč. 1929, č. 86, 33. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1929/033-1929.pdf>

návrh sepsal pedagog Josef Zeman již roku 1920, že byl vydán ve značně okleštěné podobě a pouze doporučoval.⁵³

Situaci lze shrnout tak, že rozvoj speciální pedagogiky a ústavní péče v posledních desetiletích Rakouska-Uherska a za meziválečné republiky je dílem především odhodlaných osobností, nikoliv státní podpory. Ta sice byla, ale spíše v morální rovině (císařské a prezidentské návštěvy některých ústavů), nikoliv již systémově pomocí zákonů.

3 PRVOPOČÁTKY VZDĚLÁVÁNÍ JEDINCŮ SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

3.1 Vzdělávací a organizační aktivity rodiny Klárů

Počátky systematické péče o zrakově postižené děti lze spojit s postavou Aloise Klára (též Klaar, Klar, 1763-1833). Rodák z Úštěku byl velice nadanou osobností, magisterský titul na Karlo-Ferdinandově Univerzitě z oboru filosofie získal již ve svých 19 letech a to přesto, že jeho rodina mu nemohla poskytnout žádné zázemí - při požáru města přišla o veškerý majetek. Klár se po studiích usadil v Litoměřicích, kde se živil jako učitel a literát. Oženil se zde s Rosinou Schönovou, která mu v jeho pozdější práci se zrakově postiženými vydatně pomáhala. Jako pedagog získal v Litoměřicích takový respekt, že mu bylo v roce 1801 uděleno čestné občanství.

V roce 1806 byl Alois Klár jmenován prvním profesorem řecké filologie a klasické literatury na Karlo-Ferdinandově Univerzitě a přestěhoval se proto do Prahy. Svou pedagogickou a překladatelskou činností zde ovlivnil osobnosti naší literatury, jakými byli Čelakovský nebo Mácha. Klár se v Praze účastnil mnoha filantropických projektů, některé i inicioval, k jiným svým vědeckým renomé přivedl další aktivisty. Kromě práce pro slepce, o níž bude pojednáno níže, lze zmínit založení nadace na podporu mladých umělců v Římě a fondu na podporu nemocnice v Rumburku (odkud pocházela paní Klárová).

Ve stáří se pak Klár dočkal za svoji činnost mnoha ocenění. V letech 1820-1821 byl

⁵³ JEŘÁBKOVÁ, K. *Lidé se zdravotním postižením - historické aspekty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 45.

děkanem filosofické fakulty, krátce před smrtí ho jmenovali čestným občanem Královského hlavního města Prahy.⁵⁴ Je možné, že u základů jeho filantropie stála smrt čtyř z pěti vlastních dětí.

Začátkem 19. století se v Praze plánovalo zbudování druhého mostu přes Vltavu. Když z plánu sešlo, uvažovalo se, co s připravenými penězi. Většina soukromých donátorů mostu souhlasila, aby se finance nevracely, ale aby nejvyšší purkrabí hrabě Wallis je užil na nějaký obecně prospěšný účel. Wallis byl znám dobročinností ve prospěch chudých, a tak se předpokládalo, že peníze užije ve shodě s tím. Avšak Wallisův známý, rytíř Prokop Platzer byl přítelem lékaře a univerzitního profesora Josefa Madera, který se potýkal s vážnou oční chorobou. Ten Platzerovi navrhl financovat z "mostních" peněz ústav pro slepé. Platzer pak pro tuto myšlenku získal nejvyššího purkrabího. Do čela ústavu byl postaven oblíbený profesor Klár a to na základě iniciativy jeho vlastních studentů. Po nějakém čase, který si vyžádaly přípravy technické a odborné⁵⁵ (Klár pravděpodobně do té doby nepřišel se zrakově postiženými do užšího kontaktu) takovouto složitou cestou vznikl první slepecký ústav v Čechách. Stalo se tak roku 1807. Ústav nesl název Soukromý ústav pro vychovávání a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých v Praze (názvy se později měnily - 1838 Český soukromý výchovný a léčebný ústav pro slepé, 1918 Hradčanský ústav pro slepé děti.⁵⁶

Klár byl zpočátku ve vedení ústavu a vypracoval jeho stanovy. Ředitelem se oficiálně stal až roku 1825, kdy zemřel rytíř Platzer, který tuto funkci zastával doposud.⁵⁷

Pražský ústav patřil k prvním v Evropě. Úplně první byl založen v roce 1784

⁵⁴ MUŽÁKOVÁ, M. *Spolková činnost zrakově postižených*. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 63-64.

⁵⁵ O Klárově osobním přístupu svědčí to, že aby pochopil své budoucí svěřence, přijal do své rodiny několik slepých dětí. CINGER, František. *Karel Emanuel Macan: hold muži, který nevidomé učil poznávat svět*. Vyd. 1. Praha: Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, 2008, 78.

⁵⁶ MUŽÁKOVÁ, M. *Spolková činnost zrakově postižených*. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 66.

⁵⁷ Stručná dvoustletá historie školy. ŠKOLA JAROSLAVA JEŽKA. *Škola Jaroslava Ježka – školy pro zrakově postižené* [online]. Praha, 2014 [cit. 2014-07-19]. Dostupné z: <http://www.skolajj.cz/historie/>

v Paříži, následovaly Liverpool (1790), Edinburk (1791), Londýn (1800), Brusel (1800), Vídeň (1804) a Petrohrad (1804).⁵⁸ Na Moravě byly první základy podobné instituce položeny již roku 1813, ale schválení úřady se ústavu pro slepé dostalo až roku 1822. Teprve roku 1835 se sehnalo dostatek finančních prostředků, aby mohl ústav zahájit činnost. Stalo se tak v Zábrdovicích zásluhou Jana Rafaela Beitla. Ústav dlouho sídlil v provizorních podmínkách v jeho soukromém domě.⁵⁹ Je vidět, že zřizování ústavů nového typu probíhalo nejprve v zemích s rozvinutým průmyslem, do oblastí převážně venkovských dospívalo později, víceméně souběžně s příchodem průmyslové revoluce.

Činnost pražský ústav zahájil roku 1808, zpočátku se 4 chovanci. Záměrem zakladatelů bylo děti vzdělat tak, aby přes svůj handicap našly v dalším životě práci a nemusely být společností na obtíž jako žebráci. Zhruba ve stejné době (1804) vznikl ústav podobného zaměření ve Vídni. S jeho tvůrcem, J. W. Kleinem, byl Klár v kontaktu. Brzy však vyšlo najevo, že nevidomé děti, které prošly ústavem, mají stejný problém s obživou jako jejich stejně postižení vrstevníci, kteří se v ústavu nevzdělávali. Důvodem byla neexistence jakékoliv "odborné podpory" pro klienty po opuštění instituce. Ve vedení ústavu vznikly spory ohledně reakce na tento problém a dalšího směřování vůbec, které nakonec vedly ke Klárovu odchodu.⁶⁰

Klár roku 1832 založil novou instituci, která by měla činnost Soukromého ústavu pro vychovávání doplňovat. Šlo o Spolek k vychovávání, zaměstnávání a zaopatřování slepců v Čechách a jím řízený Ústav pro zaopatřování dospělých slepců (zkráceně Klárův ústav slepců v Praze). Jaká byla jeho náplň, je zřejmé již z názvu. Ke své činnosti využil spolek prozatímně pronajatý objekt na Kampě. Po půlročním provozu jeho zakladatel na jaře roku 1833 zemřel. V práci pak pokračoval jeho syn Pavel Alois Klár (1801-1860), praktický budovatel Klárova ústavu. Nechal vybudovat nový objekt na Malé Straně, rozšířil

⁵⁸ JEŘÁBKOVÁ, K. *Lidé se zdravotním postižením - historické aspekty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 73.

⁵⁹ MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 22.

⁶⁰ MUŽÁKOVÁ, M. *Spolková činnost zrakově postižených*. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 66 - 67.

podstatně počet pacientů a všemožně se o ústav organizačně staral. Je však třeba podotknout, že v jeho epoše měla instituce především zaopatřovací ráz, nikoliv vzdělávací, což je od myšlenek Klára staršího posun.⁶¹ Pavel Klár navázal na literární aktivity svého otce a napsal Dějiny Klárova ústavu.⁶² Rodina Klárů si tak založila historiografii péče o handicapované u nás. Lze ještě dodat, že sám ve stáří oslepl.⁶³

Řízení ústavu převzal po smrti Pavla Klára jeho syn Rudolf Maria (1845-1989). Podařilo se mu naplnit vizi svého dědečka tím, že se cele "*zaměřil na pracovní potenciál nevidomých lidí.*"⁶⁴ Ve spolupráci s ministerstvem školství a Českou spořitelnou pozvedl řemeslnou výrobu (košíkářské zboží, rohože, kartáče) v ústavu na profesionální úroveň a v rámci ústavu vybudoval i řemeslnou školu, zapojenou ve státní vzdělávací síti. Tato škola byla přístupná i zdravé veřejnosti⁶⁵, což pomáhalo vytvářet vazby mezi ní a postiženými.

Ne všichni nevidomí v ústavu byli objektivně schopni se výrobních aktivit zúčastnit. Staří chovanci nebo ti, u nichž se slepota pojila s dalšími obtížemi, se nutně dostali na okraj života instituce. To však odporovalo jak stanovám z doby Klára nejstaršího, tak osobnímu přesvědčení současného ředitele. Situace byla nakonec řešena tak, že na popud R. M. Klára Česká spořitelna zakoupila usedlost Velké Palaty u Prahy, kde vybudovala zaopatřující Domov pro staré slepce. Otevřen byl v roce 1893. Klár zde u nás poprvé realizoval myšlenku na nutnost zřízení specializovaných ústavů pro postižené nejen podle druhu vady, ale i podle potřeb daných věkem pacientů. "*Z dnešního pohledu bychom*

⁶¹ MUŽÁKOVÁ, M. *Spolková činnost zrakově postižených*. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 69 - 70

⁶² MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 22.

⁶³ MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 22.

⁶⁴ MUŽÁKOVÁ, M. *Spolková činnost zrakově postižených*. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s71.

⁶⁵ MUŽÁKOVÁ, M. *Spolková činnost zrakově postižených*. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 72.

mohli říci, že Klár poprvé diferencoval mezi sociální péčí, pracovní rehabilitací a pracovním uplatněním lidí se zrakovým postižením. Zároveň ale také, veden maximální odpovědností, dokázal mnohem víc. Prakticky zajistit a zrealizovat návaznost této péče výstavbou zařízení pro nevidomé zcela nového typu."⁶⁶

Klár sice nový ústav také vedl, ale vzhledem k tomu, že šlo o investici spořitelny, neměl volnou ruku v přijímání chovanců. Obyvatelé Domova pro staré slepce museli za pobyt poměrně dost platit. Ředitel proto dále přijímal sociálně slabé nevidomé do původního ústavu a tak plán na odlehčení zřízením nového nepřinesl tak velký efekt jak bylo plánováno. Diferencovaná činnost Klárova ústavu pak byla dovedena ještě dále v roce 1897, kdy jeho ředitel zřídil opatrovnu, vlastně "školku" pro nejmenší slepé děti. Dle polohy na mapě Prahy se nazývala "Pod Daliborkou".⁶⁷ R. M. Klár tak v podstatě "naplnil myšlenku svého dědečka péče o slepce od kolébky do hrobu."⁶⁸

Klár se snažil poskytovat vzdělání i nevidomým mimo ústav, což realizoval aktivitami ohledně šíření slepeckého písma. Činil tak pod vlivem svého zaměstnance K. E. Macana - šlo o zavedení výuky Braillova písma, rozšiřování ústavní knihovny o knihy v tomto písmu, racionalizujícími úpravami písma (Klárova tabulka) a o tisk prvních českých knih Braillovým písmem.⁶⁹

R. M. Klár zemřel bez dědiců, ale "rodinný" ústav pokračoval ve vytyčené činnosti dále. Stále více bylo hlavním úkolem připravovat nevidomé pro život. Nabídka řemesel a oborů, v nichž byli slepci vzděláváni, se postupně rozšiřovala. Např. v roce 1946 to byly obory pletař, košíkář, ladič pian, výrobce rohoží, později operátor telefonních ústředen,

⁶⁶ MUŽÁKOVÁ, M. Spolková činnost zrakově postižených. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 72.

⁶⁷ MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska.* 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 22.

⁶⁸ MUŽÁKOVÁ, M. Spolková činnost zrakově postižených. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 74.

⁶⁹ MUŽÁKOVÁ, M. Spolková činnost zrakově postižených. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 74.

masér a tvůrce ruční knižní vazby. Pokračovatelem ústavu je dnešní Střední škola a mateřská škola Aloyse Klara.⁷⁰

3.2 Karel Emanuel Macan

Karel Emanuel Macan (1858 - 1925) byl významným hudebníkem, slepeckým pedagogem a esperantistou, působícím 30 let v Klárově ústavu. Jeho život a dílo bylo v nedávné době zpřístupněno široké veřejnosti monografií F. Cingera. Pro Macanovu pedagogickou činnost mělo velký význam to, že oslepl postupně. O první oko přišel ve věku 12 let, o druhé v 17 letech. Mohl tak využít zkušeností člověka, který nebyl nevidomý od narození a musel se sám se slepotou psychicky vyrovnat. Tyto zkušenosti zužitkoval zejména v letech první světové války, kdy Klárův ústav pečoval o vojáky ztrativší zrak na frontě.⁷¹

Jeho druhým důležitým rysem byla podpora literární kultury nevidomých. Macan zdokonaloval psací stroje pro využití postiženými, psal a vydával slepecké knihy, vedl a budoval slepeckou knihovnu⁷² a od roku 1817 vydával časopis Zora. Je třeba říci, že se v tomto snažení dostával do pravidelných konfliktů s ředitelem Klárem. Ten byl toho názoru, že slepci z ústavu mají řemeslem natolik ztvrdlou kůži na prstech, že ztratili jemný cit nutný pro čtení Braillova písma. A že nutností je vycvičit nevidomé v řemeslu, aby se mohli uživit, literatura je až nadstavba. Macan dokazoval a dokázal, že obojí je možno spojit.⁷³ Mezi oběma osobnostmi ústavu panovalo vůbec napětí. Sám Macan ve

⁷⁰ Historie. STŘEDNÍ ŠKOLA A MATEŘSKÁ ŠKOLA ALOYSE KLARA. [Www.spsaklara.cz](http://www.spsaklara.cz) [online]. Praha, 2014 [cit. 2014-07-19]. Dostupné z: <http://www.spsaklara.cz/historie.html>

⁷¹ CINGER, F. *Karel Emanuel Macan: hold muži, který nevidomé učil poznávat svět*. Vyd. 1. Praha: Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, 2008, s. 84.

⁷² Macanova knihovna jako instituce přežila zakladatelovu smrt a pod různými názvy funguje dodnes. V roce 1930 vlastnila 2960 svazků, evidováno bylo 191 čtenářů. Šlo převážně o Pražany (58), ale též nevidomé z českého venkova (také 58), Moravy (44), Slezska (9), Slovenska (16), Podkarpátí (1). Registrovaní čtenáři Macanovy knihovny žili i v USA, Rakousku, Jugoslávii a Rumunsku. CINGER, František. *Karel Emanuel Macan: hold muži, který nevidomé učil poznávat svět*. Vyd. 1. Praha: Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, 2008, s. 75.

⁷³ STEJSKAL, S. *Vznik a rozvoj slepeckého tisku*. In: CINGER, František. *Karel Emanuel Macan: hold muži, který nevidomé učil poznávat svět*. Vyd. 1. Praha: Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, 2008, s. 64 - 75.

vzpomínkách o Klárovi tvrdil, že byl "*rakouský byrokrat*".⁷⁴

3.3 Hradčanský ústav

Již výše bylo pojednáno o Soukromém ústavu pro vychování dětí slepých a na oči chorých, který byl založen roku 1807. Po odchodu ředitele A. Klára se podařilo odstranit některé nedostatky, které - snad - sám Klár o příčinách odchodu taktně mlčí - tuto významnou osobnost přiměly instituci opustit. Ústav pokračoval ve vývoji na základě stanov sestavených Klárem.

K podstatné změně došlo v roce 1879, kdy se ústavu ujaly Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského, které ho řídily až do roku 1948 a jako personál v něm pracovaly až do r. 1949. Úroveň ústavu se neměnila, takže s postupem let se stávala stále více archaickou. Jako ilustrativní příklad je možno uvést, že až do roku 1930 se chovanci ústavu koupali 2x až 3x do roka. Denní režim byl prakticky klášterní. Ve výuce převažovalo náboženství, teprve později se pomalu připojovalo základní obecné vzdělání a řemesla. Vzhledem ke konkurenci řemeslné výroby Klárova ústavu se Soukromý ústav v profesní přípravě slepců specializoval spíše na hudbu, v čemž dosáhl pozoruhodných úspěchů.⁷⁵

Od konce 19. století a zejména po roce 1918 se situace v ústavu postupně zlepšovala, zejména zásluhou světských pedagogů, a některých osobností mezi řadovými sestrami. Zmínit lze Annu Aquinu Sedláčkovou (1877-1950), autorku několika učebních pomůcek pro nevidomé. Vystudovala učitelský ústav a potom vstoupila do řádu. Ve výuce kladla důraz na hmatové vnímání. Pro žáky zavedla i dramatický kroužek a po delším snažení i společenskou výchovu.⁷⁶ Ta byla v ústavu dlouho odmítána jako pro slepce nepotřebná.⁷⁷ Ovšem až třetí z řadových představených, Donáta Hoňková (ve funkci

⁷⁴ CINGER, F. *Karel Emanuel Macan: hold muži, který nevidomé učil poznávat svět*. Vyd. 1. Praha: Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, 2008, s. 68.

⁷⁵ Stručná dvousetletá historie školy. ŠKOLA JAROSLAVA JEŽKA. *Škola Jaroslava Ježka – školy pro zrakově postižené* [online]. Praha, 2014 [cit. 2014-07-19]. Dostupné z: <http://www.skolajj.cz/historie/>

⁷⁶ SMÝKAL, J. *Sedláčková, Aquina Anna*. In: SMÝKAL, Josef. *Tyflopedický lexikon jmenný* [online]. Brno: Apogeuum o. s., 2006 [cit. 2014-07-20]. Dostupné z: <http://www.apogeuum.info/tlex/heslo.php?id=911>

v letech 1925-1948) se do určité míry věnovala studiu speciální pedagogiky.

Církevní ústav nebyl po roce 1918 státními úřady příliš oblíben a tak sestry boromejky poněkud více navázaly kontakty se zdravým okolím. Konaly se benefiční koncerty, mikulášské nadílky a podobně. Dalším projevem změn po roce 1918 bylo převedení chovanců německé národnosti do ústavu v Ústí nad Labem (založeného roku 1907)⁷⁸ a zrušení výuky v němčině. Byl též zjednodušen název instituce a to na "Hradčanský ústav", což je odvozeno z polohy sídla instituce. Důležité pro další vývoj se ukázalo založení mateřské školy při ústavu v roce 1930.

Roku 1948 byl Hradčanský ústav, stejně jako další podobné, Klárův či Deylův, zestátněn a změněn v Mateřskou, národní a střední školu pro slepé. K ní byl přičleněn i Deylův ústav s tradicí od roku 1910. Hradčanský ústav existuje dosud. Dnes jde o moderní zařízení s názvem Škola Jaroslava Ježka.⁷⁹ Je dobrým příkladem církevní instituce, v jejímž fungování dlouho přežívají rezidua "azylové" formy péče o handicapované.

3.4 Deylův ústav

Habsburská monarchie se potýkala s problémem zajištění výchovy slepců. Bylo zřejmé, že slepota je vada, která po patřičné výchově jedince neznemožňuje samostatný život. Nevidomý je schopen pohybovat se v terénu bez pomoci a existuje mnoho povolání, které může díky hmatu a sluchu vykonávat.

Výnosem z roku 1881 připomnělo ministerstvo školství podřízeným úřadům, že slepota děti nijak nevyjímá z povinné školní docházky. Ideou bylo, že se takto postižené děti budou vzdělávat na běžných školách, s tím, že učitelé zohlední jejich handicap. Na druhou stranu v té době pouze učitelský ústav v Praze poskytoval studujícím průpravu pro

⁷⁷ Stručná dvoustletá historie školy. ŠKOLA JAROSLAVA JEŽKA. *Škola Jaroslava Ježka – školy pro zrakově postižené* [online]. Praha, 2014 [cit. 2014-07-19]. Dostupné z: <http://www.skolajj.cz/historie/>

⁷⁸ JEŘÁBKOVÁ, K. *Lidé se zdravotním postižením - historické aspekty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 73.

⁷⁹ Stručná dvoustletá historie školy. ŠKOLA JAROSLAVA JEŽKA. *Škola Jaroslava Ježka – školy pro zrakově postižené* [online]. Praha, 2014 [cit. 2014-07-19]. Dostupné z: <http://www.skolajj.cz/historie/>

vzdělávání slepých. Zapojení nevidomých žáků do běžných škol proto zůstávalo pouhou ideou.⁸⁰ Potřeba jejich vzdělávání pak zapříčinila to, že přibývalo specializovaných ústavů pro jejich výuku.

Příkladem takové instituce je Deylova výchovna slepých, později Deylův ústav. Vznikl v Praze roku 1910.⁸¹ Prvním ředitelem byl Antonín Mráček (1868 - 1944), který původně pracoval jako učitel v Klárově ústavu.⁸² Ústav byl pojmenován po jednom ze zakladatelů, očním lékaři Janu Deylovi. Důvodem vzniku bylo to, že v dané době byly existující pražské slepecké ústavy německé a některé osobnosti považovaly za vhodné umožnit nevidomým dětem v hlavním městě vzdělání v českém jazyce.

Zpočátku se ústav potýkal s koncepčními problémy. Deyl nebyl pedagog a prosazoval názor rozšířený tehdy zejména mezi lékaři, že není vhodné, aby slepci dostávali vyšší vzdělání, neboť si tím více uvědomí svoji nedostatečnost. Kvalitní pedagogové v ústavu (Mráček, Drtina, Hejna a jiní) však i přes tento předsudek poskytovali dětem kvalitní vzdělávání. Ústav byl v roce 1948 sloučen s Hradčanským, dnes na něj navazuje Deylova konzervatoř pro zrakově postiženou mládež.⁸³

Deylův ústav je významný i šířením "pražského" know-how do východních oblastí ČSR. Pracoval zde Adolf Fry, potomní zakladatel "Ústavu slepců v Levoči, který upravil Braillovo písmo pro zápisy ve slovenském jazyce."⁸⁴

⁸⁰ MORKEŠ, F. *K historii speciálních ústavů pro zdravotně postižené*. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 35.

⁸¹ MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 22.

⁸² SMÝKAL, J. *Mráček, Antonín*. In: SMÝKAL, Josef. *Tyflopedický lexikon jmenný* [online]. Brno: Apogeu o. s., 2006 [cit. 2014-07-20]. Dostupné z: <http://www.apogeum.info/tlex/heslo.php?id=694>

⁸³ SMÝKAL, J. *Deyl, Jan*. In: SMÝKAL, Josef. *Tyflopedický lexikon jmenný* [online]. Brno: Apogeu o. s., 2006 [cit. 2014-07-20]. Dostupné z: <http://www.apogeum.info/tlex/heslo.php?id=202>

⁸⁴ MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 22.

4 PRVOPOČÁTKY VZDĚLÁVÁNÍ JEDINCŮ SE SLUCHOVÝM POSTIŽENÍM

4.1 Ústav pro hluchoněmé v Praze a další rané instituce

Ústavy pro neslyšící děti byly prvními v našich zemích, které handicapované mládeži poskytovaly vzdělání, mající je připravit pro samostatný život. R. Mázerová sestavila chronologický přehled vzniku vzdělávacích institucí pro neslyšící takto:

- 1786 - Ústav pro hluchoněmé v Praze
- 1832 - Moravskoslezský ústav o pro hluchoněmé v Brně
- 1844 - Ústav pro židovské hluchoněmé děti v Mikulově
- 1858 - Diecézní ústav pro hluchoněmé v Litoměřicích
- 1871 - Diecézní ústav pro hluchoněmé v Českých Budějovicích
- 1881 - Diecézní ústav pro hluchoněmé v Hradci Králové
- 1894 - Ústav pro hluchoněmé děti v Ivančicích
- 1894 - Ústav pro hluchoněmé děti v Lipníku nad Bečvou
- 1907 - Ústav pro německé hluchoněmé děti v Olomouci (v roce 1912 přemístěn do Šumperka)
- 1911 - Ústav pro hluchoněmé děti ve Valašském Meziříčí
- 1913 - Ústav pro hluchoněmé děti v Plzni
- 1916 - Škola pro hluchoněmé děti v Praze
- 1916 - První český ústav pro hluchoněmé děti v Praze
- 1917 - Pomocná škola pro hluchoněmé děti v Praze
- 1917 - Pokračovací škola pro hluchoněmé děti v Praze
- 1920 - Pokračovací škola pro hluchoněmé Praha
- 1922 - Ústav pro hluchoněmé v Dolní Lukavici

- 1922 - Německý ústav pro hluchoněmé v Liberci
- 1928 - Svatojánský ústav pro hluchoněmé dívky v Hradci Králové
- 1930 - Ústav pro hluchoněmé, škole odrostlé dívky v Bechyni.⁸⁵

Již z uvedeného přehledu je patrné několik základních charakteristik historie školství neslyšících. První fází zakládání bylo osvícenství. V roce 1786 zednářská lóže vedená hrabětem Kašparem Heřmanem Kuniglem založila Ústav pro hluchoněmé v Praze. Bezprostřední příčinou byla snaha důstojně oslavit příjezd císaře Josefa II. do Prahy a uchovat památku na tuto návštěvu vladaře, do nějž zednáři vkládali velké naděje.⁸⁶

Ústav začínal se šesti dětmi, ale brzy vzrostl počet na desítky a nakonec se ustálil na 120 až 130 osobách. Ústav měl samostatná česká a německá oddělení.⁸⁷ Od roku 1838 bylo sídlo ústavu v reprezentativním paláci na Karlově náměstí (tzv. Faustův dům).⁸⁸ Ústav v Praze patřil k prvním na světě. Předcházely mu pouze instituce v Paříži (1770), Lipsku (1779), Vídni (1779) a Římě (1786).⁸⁹ Tři roky po vzniku pražského Ústavu vypukla revoluce ve Francii, další rok zemřel Josef II. Skončila osvícenská epocha a pražský ústav hluchoněmých se stal nadlouho jediným svého druhu v českých zemích.

Ústav v Brně, založený roku 1832, patří ještě do epochy osvícenství, neboť šlo o realizaci myšlenky zveřejněné poprvé roku 1802.⁹⁰ Židovská škola v Mikulově je pak

⁸⁵ MÁZEROVÁ, R. *Kultura komunity neslyšících v České republice: Nástin historie komunity neslyšících do roku 1938* [online]. Budapešť: Open Society Institute, 1999 [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001035/01/36.pdf>

⁸⁶ *Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené Holečkova* [online]. Praha, 2014 [cit. 2014-08-05]. Dostupné z: <http://www.skolaholeckova.cz/>

⁸⁷ MORKES, F. *K historii speciálních ústavů pro zdravotně postižené*. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 34.

⁸⁸ *Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené Holečkova* [online]. Praha, 2014 [cit. 2014-08-05]. Dostupné z: <http://www.skolaholeckova.cz/>

⁸⁹ JEŘÁBKOVÁ, K. *Lidé se zdravotním postižením - historické aspekty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 72.

⁹⁰ MÁZEROVÁ, R. *Kultura komunity neslyšících v České republice: Nástin historie komunity neslyšících do roku 1938* [online]. Budapešť: Open Society Institute, 1999 [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001035/01/36.pdf>

specifickým případem. Jednak se mezi Židy šířily a udržovaly myšlenky osvícenství, které položilo základy jejich národní emancipace, jednak byl Mikulov židovským centrem s mezinárodním významem. Vznik neobvyklé instituce právě v Mikulově s těmito dvěma fakty úzce souvisí.

Vlna zakládání ústavů pro hluchoněmé následuje po polovině 19. století. Jde o iniciativy českých biskupů. Ústavy jsou přísně národnostně rozdělené. Litoměřický je pouze pro Němce, ostatní mají oddělené národnostní sekce.⁹¹ Vzdělávání a péči o děti se zde věnují kněží a zejména řeholnice z tzv. horažďovické kongregace. Důraz je kladen na mravní výchovu a věrouku, ale i na učení se řemeslům, které by žáky jednou uživilo. Církve pak patří mezi hlavní provozovatele podobných ústavů i později. Příkladem je Svatojánský ústav, jehož chovanky se věnovaly šití mešních rouch.⁹²

Dalším charakteristickým rysem dobové péče o hluchoněmé, který se od 18. do 20. století nezměnil, byla národnostní separace. Např. v brněnském ústavu byla sice oddělení pro české a pro německé děti, ale moravský zemský sněm inicioval založení ústavu na venkově (v Lipníku nad Bečvou), do něhož byly české děti převedeny. Ze stejných pohnutek byl ve dvacátých letech 20. století v Liberci založen ústav hluchoněmých, který měl slovo "německé" i přímo v názvu. Připomeňme, že Liberec (Reichenberg) byl německými nacionalisty pokládán za metropoli českých Němců, a tedy měl mít co nejvíce institucí odpovídajících Praze. A tak vznikla i liberecká obdoba pražského ústavu hluchoněmých.

Nejdelší kontinuitu ze všech uvedených ústavů (od roku 1786 dosud) má pražský ústav hluchoněmých, který se postupem let transformoval na Střední školu, základní školu a mateřskou školu pro neslyšící Holečkova v Praze. Po několikerém stěhování sídlí v reprezentativní pseudobarokní budově. Položení základního kamene této stavby se v roce

⁹¹ MORKEŠ, F. *K historii speciálních ústavů pro zdravotně postižené*. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I a II*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 34.

⁹² MÁZEROVÁ, R. *Kultura komunity neslyšících v České republice: Nástin historie komunity neslyšících do roku 1938* [online]. Budapešť: Open Society Institute, 1999 [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001035/01/36.pdf>

1901 účastnil císař František Josef I.⁹³

Institucionálně bylo tedy vzdělávání neslyšících zajištěno alespoň do určité míry poměrně brzy. Problematictější se však ukázala metodika tohoto vzdělávání. Hluboko v minulosti domácí vychovatelé hluchoněmých z bohatých rodin sepisovali svoje postupy⁹⁴, ale zkušeností a názorů bylo mnoho a rozdílných, navíc se obvykle vztahovaly na jedno či několik málo postižených dětí a nebyly tedy přímo aplikovatelné na kolektiv ve škole. Metodika se v ústavech teprve postupně vytvářela. Základním problémem byl rozpor mezi učiteli užívajícími posunkovou řeč a těmi, kteří učili děti odezírat ("orální metoda"). Spor obou koncepcí se datuje již od konce 18. století a teprve v moderní době došlo k propojení obou.⁹⁵ Spor v minulosti někdy přesahoval i meze odborné debaty a stával se osobním. Pak se i označení "výborný oralista" mohlo stát urážkou.⁹⁶ V Československu ve dvacátých letech došlo k téměř úplné likvidaci znakového jazyka. Pedagogové, kteří jej nechtěli přestat užívat, byli ze strany ministerstva školství finančně i jinak postihováni. Když se ve druhé polovině století začalo pomalu znovu ke znakové řeči přecházet, vyvolalo to těžko uvěřitelný odpor zdravého obyvatelstva. V 70. letech v Radlicích, kde bylo několik institucí pro neslyšící, žádalo obyvatelstvo úřady, aby zakázaly užívání znakové řeči ve stanici metra Moskevská (dnešní Anděl), neboť to většinové obyvatelstvo uráží.⁹⁷

Dalším problémem raného školství neslyšících byl nedostatek vhodných učebnic

⁹³ *Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené Holečkova* [online]. Praha, 2014 [cit. 2014-08-05]. Dostupné z: <http://www.skolaholeckova.cz/>

⁹⁴ První knihu o vzdělávání neslyšících napsal Juan Martin Pablo Monet (1579-1633). HRUBÝ, J. *Role rodičů v dějinách péče o sluchově postižené*. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 22.

⁹⁵ MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 26-27.

⁹⁶ HRUBÝ, J. *Role rodičů v dějinách péče o sluchově postižené*. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 26.

⁹⁷ Stručná historie vzdělanosti neslyšících. SIGN - JAZYKOVÉ A VZDĚLÁVACÍ STUDIO. *Sign - jazykové a vzdělávací studio* [online]. Klatovy, 2010 [cit. 2014-08-02]. Dostupné z: <http://www.sign-studio.cz/news/strucna-historie-vzdelanosti-neslyšících1/>

a metodických návodů dostupných širší pedagogické obci. První české učební pomůcky vytvořil pater Václav Koťátko, působící jako učitel na pražském ústavu od roku 1841. Byl tvůrcem slabikáře, čítanky a mluvnických cvičení. Nějaké pomůcky si vytvořil i jeho bezprostřední předchůdce Petr Miroslav Veselský. Jejich charakter však není blíže znám. Veselský je při odchodu z ústavu, který proběhl za silné nevůle s vedením, z roztrpčení zničil.⁹⁸

Jiným tvůrcem vzdělávacích pomůcek byl Josef Beran, ředitel Ústavu hluchoněmých v Hradci Králové ("Rudolfinum"). Psal jak učebnice ("První čítanka pro žáky hluchoněmé"), tak metodické články ("O hláskování se žáky hluchoněmými"), které publikoval v odborných časopisech, například v České škole.⁹⁹

Kněz Josef Beran je typickým příkladem osobnosti z okruhu církevního školství neslyšících. Před nástupem do funkce ředitele ústavu hospitoval v jiné podobné instituci, aby získal patřičné zkušenosti.¹⁰⁰ Ústav pod jeho vedením byl jazykově utrakvistický, německé děti byly až po válce převedeny do ústavu v Litoměřicích. Ačkoliv Beran získal v čele ústavu pedagogické i organizační zásluhy, byla tato část jeho životní dráhy chápána jen jako jedna z mnoha v životě a kariéře. Svědčí o tom nekrolog v kronice Holohlavského děkanství: *"Osířel bisk. vikariát Jaroměřský. Dne 31. ledna 1907 zemřel po dlouhé a trapné nemoci náš velezasloužilý bisk. p. vikář – Josef Beran, děkan Kr. Dvorský. Byl to muž obezřetný, mírný, učený a zkušený. Mnohá léta byl učitelem hluchoněmých a ředitelem Rudolfina v Hradci Králové, pak farářem na Pouchově odtud přesazen za děkana do Kr. Dvora. Tam si získal velikých zásluh tím, že obnovil sešlý děkanský chrám Páně vně i zevně a neobtěžoval si po městě a po osadách choditi dům od domu a žádati o příspěvky. Zkusil*

⁹⁸ MÁZEROVÁ, R. *Kultura komunity neslyšících v České republice: Nástin historie komunity neslyšících do roku 1938* [online]. Budapešť: Open Society Institute, 1999 [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001035/01/36.pdf>. s. 18.

⁹⁹ MORKES, F. *K historii speciálních ústavů pro zdravotně postižené*. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 34.

¹⁰⁰ MÁZEROVÁ, R. *Kultura komunity neslyšících v České republice: Nástin historie komunity neslyšících do roku 1938* [online]. Budapešť: Open Society Institute, 1999 [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001035/01/36.pdf>. s. 20.

mnoho od protivníků všeho katolického a hanoben byl i v nekalém plátku „Zvičina“, proti kterému vydával noviny „Záboj“, kterými útoky na sebe a na dobrou věc statečně odrážel.

Měl velikou proto vážnost u všech dobrých ve městě a na venkově. Bůh konečně vytáhl jest ze všeho trápení, na které si nikdy nestěžoval a povolal jej k sobě, aby oslavil statečného bojovníka svého. Pohřeb jeho dne 14. února 1907 byl slavný. Sjelo se k němu 52 kněží. Vysocedůstojný Mnsgr. p. Alois Frýdek, b. generální vikář konal smutečný obřad, vedl průvod. Dp. Fr. Jeřábek, farář Čibuzský, bývalý jeho kaplan, měl smuteční řeč, Mnsd. p. Alois Frýdek celebroid Reguiem, a promluvil tklivě nad rakví. Na to v průvodu 52 kněží a celého města a okolí doprovodili jsme jej až na hranice města půl hodiny cesty. Byl převezen do svého rodiště – Nové Paky, kde druhého dne slavně uložen byl do rodinné hrobky. Bůh budiž mu odplatitelem. Reguiseat in pace !”¹⁰¹

4.2 Výmolův ústav a Jitka Haunerová-Staňková

Počátky vzdělávání hluchoněmých jsou většinou spjaty s církví. Teprve později se prosazují světské zakladatelé. Institucí s takovými počátky a kontinuitou je dodnes Výmolův ústav, v současnosti Škola pro sluchově postižené v Praze5-Radlicích. U jejího zrodu stála Jitka Haunerová-Staňková (1880-1948).

Sama pocházela z lékařské rodiny a její nejstarší syn ohluchl již několik měsíců po narození. Začala se proto o vzdělávání neslyšících intenzivně zajímat. Roku 1913 podnikla studijní cestu po takto zaměřených institucích v cizině. Následně iniciovala vznik Zemského spolku pro péči o hluchoněmé a Prvního zemského ústavu pro hluchoněmé v Praze, který tento spolek provozoval. Vzhledem k tomu, že probíhala válka (rok 1915), nastaly problémy s povolením činnosti, které Haunerová překonala zaměřením spolku na péči o vojáky ohluchlé na frontě. Předsedou spolku se stal významný specialista MUDr. Karel Výmola. Tajemníkem pak penzionovaný učitel z Ivančic Josef Kolář.¹⁰² Šlo o první

¹⁰¹ ANDRÝS, P. *Katolická pamětní kniha děkanství Holohlavy: záznamy od roku 1900. Smiřice a Holohlavy* [online]. Smiřice, 2014 [cit. 2014-08-02]. Dostupné z: <http://www.smirice.eu/holohlavy/katolicka/kniha3.htm>

¹⁰² HRUBÝ, J. *Role rodičů v dějinách péče o sluchově postižené*. In. VOJTKO, Tíbor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 24-26.

instituci, kde se učilo jen česky a pouze orální metodou.¹⁰³

Brzy došlo ke sporům mezi Výmolou a Kolářem na jedné straně a Haunerovou na straně druhé. Důvodem mohly být rozpory koncepční, ale roli hrály i osobní záležitosti (Haunerová byla rozvedená, což v té době představovalo společenské stigma, a navíc ve spolku pracoval její bývalý manžel jako pokladník. K tomu Kolář byl *"na krátkou dobu dokonce jejím důvěrným přítelem"*).¹⁰⁴ Spory, které byly velmi dramatické a osobní, vedly v roce 1919 k odchodu zakladatelky ze spolku.

Jitka Haunerová-Staňková po celý zbytek života pracovala ve prospěch sluchově postižených, a to v rámci Podpůrného spolku hluchoněmých sv. Františka Saleského. Byla hlavní organizátorkou Mezinárodního sjezdu hluchoněmých, který se odehrál v Praze roku 1928. Snažila se být prostředníkem ve sporech mezi zastánci odezíráni a zastánci posunkové řeči. Také publikovala.¹⁰⁵

První zemský ústav pokračoval v činnosti i po odchodu Haunerové. První polovina 20. let byla obtížná, ústav neměl odpovídající prostory. Díky Výmolově organizátorské činnosti se to však změnilo a v letech 1925 až 1926 byla v Radlicích vybudována moderní ústavní budova. Tehdy byla také instituce přejmenována na "Výmolův ústav". V roce 1930 pak instituci převzal stát, čímž bylo jednak zabezpečeno financování, jednak dokončeno plné zapojení ústavní školy do školského systému republiky. V letech 1943 až 1945 zabral budovu wehrmacht a ústav fungoval v provizorních podmínkách. V roce 1948 došlo k jeho reorganizaci ve Školu pro děti se zbytky sluchu.

Profesor Karel Výmola založil také Domov hluchoněmých učňů a angažoval se v logopedii. Přes organizátorské a medicínské úspěchy je dnes jeho odkaz vnímán spíše

¹⁰³ PÁNEK, P.. *Výmolův ústav*. Unie [online]. 2006, roč. 2006, 11 - 12 [cit. 2014-08-05]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/149-vymoluv-ustav>

¹⁰⁴ HRUBÝ, J. *Role rodičů v dějinách péče o sluchově postižené*. In. VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 26.

¹⁰⁵ HRUBÝ, J. *Role rodičů v dějinách péče o sluchově postižené*. In. VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 27-33.

negativně.¹⁰⁶ Zejména proto, že s osobním zaujetím likvidoval v ústavech pro neslyšící užívání znakové řeči.¹⁰⁷

5 PRVOPOČÁTKY VZDĚLÁVÁNÍ JEDINCŮ S NARUŠENOU KOMUNIKAČNÍ SCHOPNOSTÍ

5.1 Logopedický ústav hlavního města Prahy

V roce 1946 založil MUDr. Miloš Sovák Logopedický ústav hlavního města Prahy, první instituci svého druhu u nás. Instituci a její význam dnešní logopedové charakterizují takto: *"Již tenkrát se jednalo o zařízení výjimečné, které svou organizací, rozsahem a obsahem činnosti předběhlo svou dobu. Převedeno do dnešní terminologie, jednalo se o centralizaci preventivní, terapeutické, pedagogické a sociální péče o osoby, převážně děti, s narušenými komunikačními schopnostmi.*

Zajímavá byla organizace logopedického ústavu. Strukturou spadal mezi ústavy nápravně výchovné péče o mládež, zařazen však byl do zdravotnictví. O organizaci činnosti logopedického ústavu a o všech jeho složkách činnosti si dnes, upřímně řečeno, můžeme nechat jen zdát. Na jeho půdě spolupracovali lékaři i pedagogové. Logopedové zde působící se specializovali na práci, řekli bychom, podle hlavních diagnóz. To znamená na správnou výslovnost, palatolálie, afázie, mentální subnormy, spastiky. Nezbytnou součástí logopedického ústavu byla jeho funkce coby školicího pracoviště. Byli zde školeni zdravotníci, pedagogové i střední zdravotnický personál. V ústavu absolvovali své studijní praxe též studenti oboru defektologie. Protože na půdě logopedického ústavu byl zároveň rozpracováván vědecký základ oboru logopedie, vytvářela se zde tzv. československá logopedická škola. Zajímavým z dnešního pohledu byl fakt, že výzkumy a činnost logopedického ústavu podporovalo jak ministerstvo zdravotnictví, tak i ministerstvo

¹⁰⁶ PÁNEK, P. *Výmolův ústav*. Unie [online]. 2006, roč. 2006, 11 - 12 [cit. 2014-08-05]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/149-vymoluv-ustav>

¹⁰⁷ Stručná historie vzdělanosti neslyšících. SIGN - JAZYKOVÉ A VZDĚLÁVACÍ STUDIO. *Sign - jazykové a vzdělávací studio* [online]. Klatovy, 2010 [cit. 2014-08-02]. Dostupné z: <http://www.sign-studio.cz/news/strucna-historie-vzdelanosti-neslysicich1/>

*školství. V 50. letech nebyl obor logopedie uznán jako zdravotnický obor, protože v té době stejnou činnost údajně splňoval lékařský obor foniatrie. Proto byl v roce 1960 logopedický ústav zcela zrušen.*¹⁰⁸

Protože nutnost kontaktu mezi odborníky na vady řeči přetrvávala, vznikla v roce 1970 Česká logopedická společnost, která funguje dodnes. V roce 1989 si pozměnila název na Česká logopedická společnost Miloše Sováka.¹⁰⁹

5.2 Logopedické školy

Vady řeči byly snad prvním handicapem, o jehož systematickém překonávání máme z historie zprávy. Souvisí to s významem mluvené řeči v negramotném či částečně gramotném starověku a středověku. Velmi typickým je příklad původně koktavého řeckého rétora Démosthena.¹¹⁰

Vědecké zkoumání vad řeči a možností nápravy je spojeno s péčí o sluchově postižené, neboť právě s jejich handicapem se silnější projevy vad řeči často pojí. Proto i zakladatelé logopedie jako vědního oboru byli obvykle lidé zabývající se neslyšícími. Jmenovat lze Miloše Sováka, Miloslava Seemana a další.¹¹¹

Pokud se logopedické problémy nepojí s dalším handicapem nebo nejsou extrémní je možné děti při individuálním přístupu vzdělávat v rámci běžného školského systému. Vady řečeny jsou pak řešeny v rámci poraden a kursů. Samostatné internátní školy začaly vznikat až poměrně pozdě. Příkladem může být Mateřská škola logopedická a Základní škola logopedická v Hoříčkách, která svou činnost zahájila v roce 1988. Opět je tu

¹⁰⁸ VOLDŘICHOVÁ, M. *Tradice české logopedie*. LOGOPEDICKÁ SPOLEČNOST MILOŠE SOVÁKA. www.logopetko.sk [online]. Praha, 19. 9. 2010 [cit. 2014-07-19]. Dostupné z: <http://www.logopetko.sk/archiv/uskutocneneprednasky/3-klin-logop-dni/prednaky/160-voldichova-m-praha-logopedicka-spolenost-miloe-sovaka.html>

¹⁰⁹ VOLDŘICHOVÁ, M. *Tradice české logopedie*. LOGOPEDICKÁ SPOLEČNOST MILOŠE SOVÁKA. www.logopetko.sk [online]. Praha, 19. 9. 2010 [cit. 2014-07-19]. Dostupné z: <http://www.logopetko.sk/archiv/uskutocneneprednasky/3-klin-logop-dni/prednaky/160-voldichova-m-praha-logopedicka-spolenost-miloe-sovaka.html>

¹¹⁰ MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 31.

¹¹¹ MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 31-35.

propojení s péčí o neslyšící, neboť tato škola v prvopočátcích fungovala v podobě několika samostatných tříd při škole pro neslyšící. V roce 2002 k ní byla připojena škola pro koktavé děti v sousedním Choustníkově Hradišti.¹¹²

6 PRVOPOČÁTKY VZDĚLÁVÁNÍ JEDINCŮ S MENTÁLNÍM HANDICAPEM

6.1 Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny a K. S. Amerling

Vzdělávání jedinců s mentálním postižením je poměrně mladého data. Snad to souvisí s obtížnějším získáváním postiženého dítěte pro spolupráci při vzdělávání, než je tomu u dětí slepých či hluchých, ale mentálně zdravých. Mnohé ústavy pro děti s určitým typem handicapu si v minulosti kladly zásadu nepřijímat klienty, u nichž se příslušný typ postižení pojí ještě s mentálním. Na druhou stranu již Jan Ámos Komenský doporučoval vzdělávání duševně postižených a František Bakule úspěšně pečoval o takto handicapovaného chlapce společně s dětmi zmrzačenými.¹¹³

Jako doklad pomalého počátku ústavní péče o slabomyslné lze uvést následující data. Samostatné útulky pro takto postižené vznikaly u některých klášterů v 11. století (např. řeholní dům v Churru), ale šlo pochopitelně ještě o instituce plně azylové. Ústavy moderně pojaté začaly vznikat až po napoleonských válkách. Nejdříve v Halleinu u Salzburgu (1816), pak v Bicetre u Paříže (1828), v Paříži (1833), v Badenu u Vídně (1856).

Vzhledem k těmto datům je vznik prvního ústavu v českých zemích roku 1871

¹¹² *Základní škola logopedická a Mateřská škola logopedická* [online]. Choustníkovo Hradiště, 2014 [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://www.specskola.cz/www/>

¹¹³ FALTUSOVÁ, M. *František Bakule (1877 - 1957)*. NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ. *Metodický portál RVP* [online]. Praha, 18. 03. 2008 [cit. 2014-07-15]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/2121/FRANTISEK-BAKULE-1877---1957.html/>

(pražské "Ernestinum") poměrně raný. Tento ústav byl s jistým odstupem následován r. 1910 chlapeckou výchovnou v Hradci Králové a později dalšími. V období kolem první světové války lze zaznamenat vlnu zakládání ústavů na Moravě (1913 - Střelice, 1919 - Opava, 1923 - Kelč).¹¹⁴

Pražské Ernestinum je spojeno se složitou osobností Karla Slavoje Amerlinga (1807 - 1884). Amerling byl lékař a vlastenec. V období po studiích se profesně stýkal s předními vědci a vlastenci (S. Presslem, Kašparem ze Šternberka), což pravděpodobně přispělo k vyhraněnému Amerlingovu vlastenectví. Ve čtyřicátých letech založil a pokusil se provozovat školu zvanou dle legendárního vzoru Budeč. Velikášský projekt se zcela nedostačujícím ekonomickým zajištěním rychle zkrachoval. Amerling však pokračoval v pedagogické práci, a to na dvou úrovních. Jednak popularizoval vědecké poznatky české veřejnosti, jednak zavedl porady učitelů. Ty se postupně staly vítaným způsobem výměny zkušeností a nakonec byly i úředně posvěceny. Roku 1848 se Amerling stal ředitelem pražské hlavní školy, z níž se během jeho působení vyvinul učitelský ústav, tedy instituce ke vzdělávání pedagogů.¹¹⁵

Kromě Budče se Amerling pokusil realizovat ještě několik velmi specifických projektů. Vždy je provázelo nadšení a nasazení autora, který si většinou nechtěl připustit, že ostatní nemohou minimálně na začátku toto nadšení sdílet. Amerling předpokládal, že vlastenecká obec jeho myšlenky pochopí tak nějak automaticky, což mu vyneslo poněkud podivínskou pověst. Na jeho pokus o české chemické názvosloví reagoval Čelakovský verši "*Jako tělo pěkně čisté, / má i jazyk meze jisté; / na to Amerlingu můj, / s pány bratry pamatuj.*"¹¹⁶ Současná autorka M. Černá zase specifickou Amerlingovu filosofii charakterizuje slovy: "*Asi bychom se v těchto upřímných, nicméně až mystických výronech duše těžko orientovali; zvláště když jsou podávány terminologií, které rozuměl patrně jen*

¹¹⁴ JEŘÁBKOVÁ, K. *Lidé se zdravotním postižením - historické aspekty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 74 - 75.

¹¹⁵ HOFFMANNOVÁ, E. *Karel Slavoj Amerling*. 2. vyd. Brandýs nad Orlicí: Knihkupectví U Podlěšky, 2003, s. 43-60.

¹¹⁶ ČERNÁ, M. *Česká psychopedie: speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. Vyd. 1. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2008, s. 29.

*Amerling sám.*¹¹⁷ Amerling vystupoval podivínsky i v soukromém životě.¹¹⁸

K. S. Amerling významně přispěl k rozvoji speciální pedagogiky. V roce 1871 zřídil dobročinný Spolek paní sv. Anny ústav pro mládež trpící idiotismem. Šlo o první ústav pro mentálně handicapované děti vůbec. Výše zmíněné starší instituce nebyly věkově specializované. Název ústavu se několikrát změnil, až se ustálil na "Ernestinum" podle křestního jména Ernestiny Desfours-Walderode, předsedkyně svatoanenského spolku. Ústav sídlil první rok v provizoriu, ale již roku 1872 se přestěhoval do Šternberského paláce na Hradčanech. V lékařsko-pedagogickém kuratoriu byly shromážděny přední osobnosti pražského života, které k péči o mentálně postižené měly co říci. Z osobností speciální pedagogiky to byli např. kněží K. Kmoch a V. Koťátko zabývající se jinak péčí o hluchoněmé. Ředitelem se stal lékař a pedagog Karel Slavoj Amerling.¹¹⁹

Cílem ústavu bylo odlehčit rodinám postižených a zajistit jim řádnou péči a zároveň je v nutných případech izolovat od společnosti. Spolek paní sv. Anny chtěl svým postiženým zajistit i vzdělání na takové úrovni, jakou jejich stav dovolí.

Amerling se musel potýkat s nedostatkem metodického materiálu. I vlastní diagnostika mentálního postižení byla ještě odborně neukotvená. Svědčí o tom například statistika ústavu z roku 1874. V tomto roce pracoval se 70 chovanci. Z tohoto počtu jich bylo po analýze stavu 5 vráceno do rodin, 2 přerazeni do běžného blázince, 1 do ústavu hluchoněmých a 2 do chorobince. Je vidět, že i problémy zcela odlišného druhu mohly být vydávány/pokládány za duševní poruchu.¹²⁰

Amerling se pokusil přenést péči o duševně nemocné i na venkov. Zavrhoval velké blázince, které mu byly "kasárnou pro ubožáky". Místo toho chtěl navázat na belgické instituce řečené gheel, které vytvářely umělé rodiny a působily ve venkovském, přírodním

¹¹⁷ ČERNÁ, M. *Česká psychopedie: speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. Vyd. 1. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2008, s. 29.

¹¹⁸ HOFFMANNOVÁ, E. *Karel Slavoj Amerling*. 2. vyd. Brandýs nad Orlicí: Knihkupectví U Podléšky, 2003, s. 75.

¹¹⁹ HOFFMANNOVÁ, E. *Karel Slavoj Amerling*. 2. vyd. Brandýs nad Orlicí: Knihkupectví U Podléšky, 2003, s. 133.

¹²⁰ HOFFMANNOVÁ, E. *Karel Slavoj Amerling*. 2. vyd. Brandýs nad Orlicí: Knihkupectví U Podléšky, 2003, s. 135.

prostředí. Léčebný význam bezprostředního styku s přírodou ostatně Amerling využíval, ba možno říci přeceňoval i ve své medicínské praxi. Plány na venkovský ústav nebyly nakonec realizovány.¹²¹

V pražském Ernestinu se Amerling věnoval především organizátorské činnosti a výzkumu. Na některých poznatcích daných Amerlingovým pozorováním staví psychiatrie dosud. Utřídil vnější znaky jednotlivých druhů duševních poruch, zabýval se endemickým idiotismem.¹²²

Na rozdíl od tehdy všeobecně rozšířeného názoru nechtěl děti doživotně zavřít v ústavu, ale vrátit do společnosti, pokud to bude možné, jako samoobslužné a práce schopné jedince. V některých případech, zvláště u lehčích forem slabomyslnosti a tehdy, když děti přišly do ústavu v útlém věku, se to i zdařilo. Amerling a jím vybraný personál dbali na individuální přístup k jednotlivým pacientům, využívala se výchova prací, hudba, učilo se jednoduchým řemeslům. Řemeslné výrobky Amerlingových svěřenců získaly uznání i za hranicemi.¹²³

V rámci ústavu existovaly čtyři "školy", vlastně systémy výuky odpovídající stupni postižení a míře naděje na uplatnění postiženého ve společnosti. Škola denní nejtěžším případům poskytovala kompetence k základní samoobsluze sebe sama a domácnosti (tedy vlastně "denním" potřebám).¹²⁴ Pokud děti učivo denní školy zvládly, postoupily do týdenní. Zde si osvojovaly složitější úkony, nutné k fungování mimo domácnost, v hospodářství a obci. Dny týdne pak byly i určitou osnovou výuky.¹²⁵ Náplní školy měsíční byly měsíce a práce či události v jejich rámci, škola roční pak poskytovala

¹²¹ ČERNÁ, M. *Česká psychopedie: speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. Vyd. 1. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2008, s. 36.

¹²² Amerlingovy psychiatrické názory shrnuje ČERNÁ, M.. *Česká psychopedie: speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. Vyd. 1. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2008, s. 30-33.

¹²³ HOFFMANNOVÁ, E. *Karel Slavoj Amerling*. 2. vyd. Brandýs nad Orlicí: Knihkupectví U Podléšky, 2003, s. 137-141.

¹²⁴ ČERNÁ, M. *Česká psychopedie: speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. Vyd. 1. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2008, s. 33-34.

¹²⁵ ČERNÁ, Marie. *Česká psychopedie: speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. Vyd. 1. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2008, s. 35.

nadstavbu v podobě mravouky, přírodopisu a podobně. Předpokládalo se však, že již absolvent školy týdenní může být "propuštěn" do běžného života.

Amerlingovy plány nebyly zcela realizovány a snad ani nebyly zcela realizovatelné, ale jeho Ernestinum se stalo vzorem pozdějších ústavů podobného zaměření. Amerlingův odkaz je dnes charakterizován takto: *"Způsob jakým Amerling pojednal problém výchovy slabomyslných, je názornou ukázkou, jak se někdy vynoří dosud neexistující vědní obor, aniž doboví souběžci zaregistrují, že se tu rodí něco zcela nového. Ono zatím nepojmenované vypadá zpočátku spíš jako výplod někoho, kdo se vymyká stávajícímu řádu. To, s čím takový člověk přichází, navíc může být nerozlišitelný amalgám fantasknosti s jádrem pokročilejšího poznání, a tak až s odstupem času se rozpozná, co byla smyšlenka a co obohacující novum. A v Amerlingově případě se zdá, že jsme... jeho vklad psychopedii úplně nerozšifrovali."*¹²⁶

6.2 Karel Herfort a František Čáda

Po Amerlingovi zkoumání duševně nemocných dětí na dlouho stagnovalo. Až na konci 19. století na něj navázal učitel a pražský zastupitel Josef Šauer z Augensburgu (1845 - 1917), který inicioval založení pomocné školy v Praze roku 1896 a další.¹²⁷

V roce 1909 se v Praze odehrál První sjezd pro péči o slabomyslné a školství pomocné, organizovaný zejména prof. Františkem Čádou (1865 - 1918). Tento sjezd je pokládán za začátek komplexní péče o duševně postižené, založené na spolupráci většího počtu odborníků (Amerlingův ústav byl svým pojetím ještě zcela unikátní).¹²⁸

Vzhledem k úspěchu prvního sjezdu zopakovali pedagogové v čele s Čádou akci ještě dvakrát, tentokrát na Moravě. Morava byla v ohledu péče o děti s mentálním

¹²⁶ ČERNÁ, Marie. *Česká psychopedie: speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. Vyd. 1. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2008, s. 36.

¹²⁷ ČERNÁ, M. *Česká psychopedie: speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. Vyd. 1. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2008, s. 37.

¹²⁸ FRANIOK, P. *Sto let rozvoje základního vzdělávání osob s mentálním postižením v české republice*. In. VOJTKO, Tibor. *Speciální pedagogika: teorie a praxe oboru v 21. století: příspěvky ke 100. výročí I. sjezdu pro péči o slabomyslné a školství pomocné v Praze 1909*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011, s. 157.

postižením dosti zvláštní zemí. Ačkoliv moravské markrabství jako jedna z prvních zemí Evropy přijalo zákon o vzdělávání hluchých a slepých dětí ve speciálních ústavech, ve vzdělávání duševně zaostalých nebylo učiněno nic. Až v roce 1907 bylo nařízeno zajistit vzdělání i těmto dětem. Úřady slíbily obcím, které školu pro mentálně handicapované zřídí, finanční pomoc státu. Přesto nic zřízeno nebylo. Osoby s možností rozhodovat nedocenily ekonomický potenciál postižených, anebo nedokázaly překonat předsudky. (K ekonomickému potenciálu mentálně zaostalých lze zmínit dobový názor F. Čády, podle něhož se nevhodně vychovávané slabomyslné děti stávají v dospělosti asociálními, ne-li kriminálními živly, které tak či onak budou pro společnost znamenat zbytečné výdaje).¹²⁹

Všechny tři sjezdy (1909, 1911 a 1913) vlastně zásadami formulovanými v proslovených referátech stanovily zásady, jimiž se bude česká speciální pedagogika řídit. Ačkoliv se sjezdy týkaly slabomyslných, jsou výstupy aplikovatelné na jakýkoliv handicap. Jsou to následující:

- "1) Péče o postižené je nutná, protože je možné je vzdělat a vychovat alespoň částečně.*
- 2) Je nutné je vychovávat odděleně od druhých, protože potřebují něco jiného, ne jen méně toho, co zvládají normální žáci.*
- 3) Postižené děti je třeba vzdělávat a léčit ve specializovaných institucích podle typu jejich postižení.*
- 4) Je národohospodářsky výhodné financovat péči o vzdělání postižených, protože se tím výrazně zmenšují náklady na pouhou podporu (začnou nějak pracovat) a na ochranu před jejich asociálními až kriminálními činy.*
- 5) Péči o postižené je potřeba prodloužit do doby po opuštění základního školství.*
- 6) Je nutno bojovat proti předsudkům, čistě citovému zaujetí, byť pozitivnímu, a všem druhům řešení, které se neopírají o odborný názor.*

¹²⁹

EISOVÁ, A. *Kapitoly z dějin psychopedie*. Praha: SPN, 1983, s. 30.

7) Školství pro postižené vyžaduje speciálně vzdělané učitele."¹³⁰

V moravském prostředí bylo vzdělávání mentálně retardovaných navíc spojeno i s otázkou sociální nebo sociálně politickou. Tou byl velký výskyt duševně postižených dětí na průmyslovém a hornickém severu země. To ovšem souviselo jednak s rozšířeným alkoholismem, jednak s obecně děsivými životními podmínkami zdejšího obyvatelstva. A na to snad odpovědné instituce nechtěly poukazovat.¹³¹

Právě na začátku 20. století jinak prudce roste počet pomocných škol a vzdělávacích ústavů, což souvisí i s tehdejší rozvojem psychologických a pedagogických věd. Vzniká také pedopatologie jako samostatná věda. U jejího zrodu stojí trojice mužů, František Čáda, Karel Herfort a Antonín Heveroch.

Již byly zmíněny zásluhy Františka Čády organizovat sjezdy odborníků pracujících s mentálně zaostalými dětmi. Kromě toho lze připomenout jeho řízení rubriky pedopsychologie v časopise Paedologické rozhledy. Společně s J. Dolanským a profesorem J. Matiegkou založil Čáda v roce 1910 Ústav pro výzkum dítěte a dorůstající mládeže (později Pedologický ústav hlavního města Prahy). Kromě jiného se tu vědecky řešila i problematika slabomyslných. Čáda také publikoval mnoho prací z oboru dětské psychologie.¹³²

Osobností se zakladatelským významem je též Karel Herfort (1871 - 1940). Praktické zkušenosti po lékařských studiích sbíral jednak v ústavu choromyslných v Dobřanech, jednak při studijní cestě do Německa a Švýcarska. V roce 1902 se stal ředitelem Ernestina, kde mohl jednak uplatnit svůj organizační talent, jednak navázat na staré Amerlingovy výzkumy a rozšířit je na modernější bázi. Zkoumal zejména dětskou psychiku a to postižených i zdravých dětí a její odlišnost od psychiky dospělých.

¹³⁰ PIŤHA, P. Sto let (často marného) úsilí české speciální pedagogiky. In VOJTKO, Tibor. *Speciální pedagogika: teorie a praxe oboru v 21. století: příspěvky ke 100. výročí I. sjezdu pro péči o slabomyslné a školství pomocné v Praze 1909*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011, s. 4.

¹³¹ KYSUČAN, J. František Čáda a moravskoslezské sjezdy pro péči o slabomyslné a školství pomocné. In VOJTKO, Tibor. *Speciální pedagogika: teorie a praxe oboru v 21. století: příspěvky ke 100. výročí I. sjezdu pro péči o slabomyslné a školství pomocné v Praze 1909*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011, s. 92 - 95.

¹³² EISOVÁ, A. *Kapitoly z dějin psychopedie*. Praha: SPN, 1983, s. 26-53.

V Ernestinu zřídil dvě třídy pomocné školy. Zde se děti učily především řemeslům, které by jim po propuštění poskytly obživu.

Účastnil se tří rakouských konferencí pro péči o slabomyslné (1906, 1907 a 1908) i zmíněného "Čádova" sjezdu. Přednášel prakticky na všech významnějších odborných konferencích v ČSR. Spolu s Josefem Zemanem zakládal českou pedopatologii. V ní zdůrazňoval především nutnost spolupráce odborníků z různých oborů, lékařů, psychologů, kriminologů, pedagogů a sociologů, sociálních pracovníků.¹³³

Přes obrovskou organizační a vědeckou práci si udržel lidsky blízký vztah k subjektům svého zájmu. O dětech z Ernestina napsal: *"Měl jsem slabomyslné děti rád, tak rád, že jsem nikdy nemyslel na sebe a tato láska byla mou radostí, která mě sílila a tužila v těžkých ranách osudu. Zůstanu těm dětem otcem až do posledního dechu."*¹³⁴

7 PRVOPOČÁTKY VZDĚLÁVÁNÍ JEDINCŮ S TĚLESNÝM POSTIŽENÍM

7. 1 Jedličkův ústav

7.1.1 Vznik ústavu

Předcházející kapitoly dokládají, že na počátku 20. století v českých zemích existovala škála ústavů různé úrovně pro různě postižené osoby, včetně dětí. Stále však chyběl výchovný a léčebný ústav pro děti imobilní nebo částečně mobilní, které jsou však intelektuálně v pořádku, dobovým jazykem řečeno "zmrzačené".¹³⁵

České země byly v tomto ohledu dosti pozadu. Ve Velké Británii vznikl první

¹³³ EISOVÁ, A. *Kapitoly z dějin psychopedie*. Praha: SPN, 1983, s. 9-13.

¹³⁴ EISOVÁ, A. *Kapitoly z dějin psychopedie*. Praha: SPN, 1983, s. 12-13.

¹³⁵ TITZL, B. *Prof. MUDr. Rudolf Jedlička a jeho vliv na utváření české somatopedie*. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 55.

specializovaný ústav pro tělesně postiženou mládež již v roce 1865.¹³⁶ Hypoteticky lze říci, že britské prvenství souvisí s rozvojem kapitalismu v této zemi. V křesťanské obci středověku (který v sociálních vztazích rezonoval ve střední Evropě mnohde až hluboko do 19. století) má mrzák svou nezastupitelnou roli. Dává možnost poskytnout almužnu a poměrně bezpracně získat zásluhy pro onen svět. Rozvoj kapitalismu tuto funkci bortí. V průmyslově se rozvíjejícím světě je práceneschopný člověk prakticky zbytečný. Filantropie zaměřená na tělesně postižené se proto zákonitě snaží je nějak do výrobního procesu zapojit.¹³⁷

V roce 1907 vznikl v Praze Spolek pro léčbu a výchovu rachitiků a mrzáků. Za vznikem Spolku byl ředitel zemské porodnice a nalezince v Praze MUDr. Jan Dvořák. Z různých důvodů, například asi i věkových (narodil se roku 1849), se Dvořák do čela Spolku nepostavil. Předsedou byl v roce 1911 zvolen chirurg a rentgenolog MUDr. Rudolf Jedlička. Doktor Dvořák však i v dalších letech výrazně zasahoval do činnosti Spolku po stránce odborné i organizační. Vypracovával odborná zdůvodnění a argumentaci, Jedlička pak vyřešil vlastní realizaci a s ní spojenou problematiku. Příkladem může být umístění ústavu, který Spolek založil (viz níže) do universitního města, komplexní péče o pacienty/žáky daná sloučením ortopedické kliniky, výchovného ústavu a odborné školy v jednu instituci a též bezbariérovost ústavního objektu (sic). Plodnou spolupráci ukončila Dvořákova smrt roku 1916.¹³⁸ V současné literatuře bývá často Dvořákova role přehlížena, většinou není ani uváděn, což snad souvisí s jeho rolí "v pozadí" v době nenápadných počátků ideje komplexní péče o postižené.¹³⁹

¹³⁶ MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 41.

¹³⁷ Srovnej s TITZL, B.: *Skutečně platí Sovákova periodizace vztahu společnosti k postiženým?* VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách I: vybrané přednášky k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, s. 5.

¹³⁸ TITZL, B. *Prof. MUDr. Rudolf Jedlička a jeho vliv na utváření české somatopedie*. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 56.

¹³⁹ Například MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 41.

Co se dělo mezi lety 1907 a 1911 se Spolkem není příliš jasné. Názory literatury se rozcházejí od toho, že *"Po neúspěšné činnosti zanikl náš první spolek... Byl obnoven v březnu 1911 ...*¹⁴⁰, až po tvrzení o selhání první osobnosti postavené do čela Spolku (prof. MUDr. O. Kukula) a hledání a nalezení nové, R. Jedličky, s tím však, že kontinuita nebyla narušena.¹⁴¹ Lze se domnívat, že léta 1907 až 1911 byla dobou hledání a upřesňování programové náplně činnosti Spolku a jejího personálního zajištění. Tím byla vlastní výchovná činnost nutně umenšena, což vyniká ve srovnání s následující érou čínorodého profesora Jedličky.

V březnu 1911 tedy zahajuje předsednickou činnost R. Jedlička. Je upraven název organizace na Zemský spolek pro léčbu a výchovu mrzáků v Království českém v Praze.¹⁴² Jedlička - z velké části na vlastní náklady - zakoupil budovu na pražském Vyšehradě, kterou na přelomu let 1912 a 1913 nechal adaptovat pro potřeby výchovného a léčebného ústavu. Zároveň se rozhodl, že vedoucím ústavu nebude lékař, ale pedagog. Roku 1912 svedla náhoda Jedličku s nekonvenčním učitelem Františkem Bakulem.¹⁴³ O manažerských schopnostech předsedy Spolku svědčí, že Bakulovi svěřil vedení ústavu, ačkoliv svobodomyslný Bakule svoji dosavadní pedagogickou dráhu trávil ve sporech s úřady světskými i církevními.

Ukázalo se, že profesní zaměření pedagog pro ředitele ústavu je velmi dobrá volba, ať už šlo o F. Bakuleho, jeho nástupce Augustina Bartoše a další. Šlo také o novinku, neboť instituce podobného zaměření měly ve svém čele doposud vždy lékaře.¹⁴⁴

¹⁴⁰ RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 25.

¹⁴¹ TITZL, B. *Prof. MUDr. Rudolf Jedlička a jeho vliv na utváření české somatopedie*. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 55.

¹⁴² RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 25.

¹⁴³ Jedlička se účastnil VI. mezinárodního kongresu elektrologie a obecné radiologie, na jehož slavnostním zahájení vystoupil pěvecký sbor Bakulových žáků. FAUCHER, François. *František Bakule: enfant terrible české pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, s. 22.

¹⁴⁴ RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé*

7.1.2 František Bakule, názory a východiska

Vzhledem k významu, který spolupráce dvojice Jedlička - Bakule měla pro zformování Jedličkova ústavu (název ústavu na Vyšehradě zavedený Spolkem v roce 1913)¹⁴⁵ je na místě charakterizovat dosavadní Bakuleho učitelskou práci a jeho teoretická východiska. Ač se měl původně stát knězem, přešel z přípravy semináře na reálné gymnázium a po jeho absolvování na učitelský ústav. I po zkušenostech z této poslední instituce se rozhodl pro volnou výchovu a rovný vztah mezi učitelem a žákem jako pro fundament své pedagogické práce. Zpočátku s tím měl obrovské problémy, nedokázal zásady aplikovat do praxe, čehož děti zneužívaly. Vytrvalost však přinesla své ovoce a v průběhu jednoho roku si Bakule osvojil učitelské kompetence, které mu umožnily vypustit z výuky tělesné tresty a přitom udržet nutnou kázeň a pozornost žactva. Jednou z cest, které ho k tomuto cíli vedly, bylo poznání a pochopení prostředí, v němž děti žijí, a skrze toto poznání i důkladné poznání dětí jako individualit.

Učil v hornických vesnicích na Kladensku, a proto ho znalost životního prostředí žáků vcelku zákonitě přivedla k socialismu. Dokázal si získat důvěru nejen dětí, ale i jejich rodičů, kterým po večerech v hospodě předčítal noviny a vysvětloval dění. Ve škole se snažil podporovat smyslové vnímání a také připravovat děti pro praktický život. Bakulovým cílem bylo bojovat proti mravnímu a citovému otupení mládeže dané prostředím hornických obcí a zároveň jim pomoci v budoucnu se z bídy, v níž vyrostly, dostat. Jeho pedagogickými vzory byl například Komenský nebo Tolstoj. V Bakulově škole existuje třídní samospráva, děti se seznamují se základy fungování veřejného života (což se děje prakticky ilegálně), samy vydávají třídní časopis, který nakonec čtou i rodiče, až je inspektorem zakázán jako "podvratný". Bakule dokonce podniká sexuální osvětu dětí, k níž přibírá i jejich rodiče. To vše v jednom školním roce. Když však před prázdninami vypukla hornická stávka a na stranu stávkujících se postavil i pan učitel, školské úřady zasáhly. Bakule nuceně přesídlil do malé zemědělské obce u Všetat, jejíž škola byla typická hlavně

jedinců s tělesným postižením. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 25.

¹⁴⁵

RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 25-26.

tím, že sem byli učitelé překládáni z trestu.

Během dvou let, kdy zde působil, založil divadlo a vzdělávací spolek, vysloužil si důvěru obyvatelstva a udání faráře.¹⁴⁶ Přes poměry, jaké ve vztahu škola - církev v roce 1900 panovaly, se Bakule s farářem soudil a za pomoci advokáta Aloise Rašina při vyhrál. Úřady však opět zasáhly a Bakuleho přeložily na školu v periferii, Malé Skále v Jizerských horách. Zde Bakule mění taktiku, aniž by se vzdal radikálních pedagogických a občanských postojů. I proto zde působil dlouhodobě, od roku 1901 do roku 1912. Nehledá oporu jen v rodičích svých žáků, ale i u mladých učitelů v širokém okolí, které postupně získává pro své metody. Zavádí do výuky nové postupy (výchovu uměním, důraz na řemeslné činnosti), zdokonaluje prvky volné výchovy ve vztahu k dětem. Nezapomněl ani své pedagogické úspěchy patřičně medializovat. Ke konfliktu přesto došlo, a to mezi řídícím učitelem a podučitelem Bakulem. Bakule již však měl v rámci okresu takové renomé, že spor vyhrál a převzal funkci řídícího učitele. Mohl teď své představy naplno rozvinout. Měl i štěstí na nadřízené, v záznamech inspektora čteme o disciplíně, kterou shledává *"zcela uvolněnou, podivnou, proti předpisům, ale tak okouzlující, že jí nemůže nic vyčítat."*¹⁴⁷ Bakule intenzivně pedagogicky působil i ve volném čase. Lze připomenout, že v roce 1910 obyvatelstvo Malé Skály pod vedením svého učitele pozorovalo Halleyovu kometu.¹⁴⁸

V roce 1911 došlo k další vlně konfliktů mezi Bakulem a školskými institucemi. Oficiálním důvodem byla jeho přednáška pro studenty Učitelského ústavu v Jičíně, která byla interpretována jako kritika tamních profesorů (mylně).¹⁴⁹ Nabídka MUDr. Jedličky v následujícím roce je tedy pro Bakuleho výhodná. On však přesto váhá a vymíňuje si četné

¹⁴⁶ „... nechává své žáky zpívat lidové písně, ze kterých nevypouští milostná slova...“ FAUCHER, F. *František Bakule: enfant terrible české pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, s. 19.

¹⁴⁷ FAUCHER, F. *František Bakule: enfant terrible české pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, s. 20.

¹⁴⁸ Životní a pedagogickou dráhu Fr. Bakuleho přehledně zpracovává FAUCHER, F. *František Bakule: enfant terrible české pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, s. 15-21.

¹⁴⁹ Je možné, že roli hrála i určitá konkurence, kterou systému vzdělávání učitelů v lokálním měřítku Bakule činil. V literatuře je uvedeno, že své pedagogické názory u mladých kolegů propagoval a zhusta se dočkal kladné odezvy. FAUCHER, F. *František Bakule: enfant terrible české pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, s. 19-20.

podmínky, které mu mají umožnit svobodný přístup k učitelské práci. Jedličkovu nabídku přijal hlavně asi proto, že si uvědomil neudržitelnost svých postupů v rámci oficiálního školského systému monarchie. Ještě před nastoupením nové funkce vykonal studijní cestu po obdobných ústavech v Německu. Zde si ujasnil zásady, ke kterým tíhl již v předcházející době. Zejména pak význam tělesné práce pro výchovu, dále pak výchovného vlivu radosti a mládí jako takového.¹⁵⁰

Bakule začal svoji dráhu v Jedličkově ústavu s představou o tom, *"že tělesně postižené děti, přestože mají zachované intelektové schopnosti, mohou trpět různými emočními problémy a narušenými osobnostními rysy. Považoval za nezbytné zbavit děti pocitů méněcennosti a práci považoval za nejdůležitější prostředek..."*¹⁵¹ Do ústavu vstupoval s pedagogikou založenou na myšlence "nové výchovy", výchovy uměním a výchovy pro život, zejména však dlouhou osobní zkušeností s výchovou dětí znevýhodněných, byť nikoliv zdravotně, ale sociálně. Celý dosavadní život také bojoval s nadřizenými autoritami a je možné říci, že si na takový stav již "zvykl". To vše se pak na jeho práci pro Jedličkův ústav projevilo.

7.1.3 Rudolf Jedlička, názory a východiska

V roce 1913 publikoval profesor Jedlička své názory na problematiku tělesně postižených v Pražské lidové revui. Kdo je dle tohoto článku předmětem Jedličkova zájmu? *"Mrzáci jsou děti, které jsou trvale neschopny jednotlivých údů těla dostatečně a svým životním potřebám přiměřeně používat, jestliže je tato neschopnost způsobena vrozenými vadami tělesnými anebo získanými ztrátami, zkřiveninami, obrnami neb křečovým stavem jednotlivých částí těla."*¹⁵² Dle současného badatele jde o názor odvozený z tehdejší

¹⁵⁰ RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 38.

¹⁵¹ RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 38.

¹⁵² TITZL, B. *Prof. MUDr. Rudolf Jedlička a jeho vliv na utváření české somatopedie*. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 56.

německé lékařské vědy.¹⁵³ Lze si povšimnout, že Jedlička nechápe "mrzáctví" jako problém zdravotní či estetický, ale sociální. Objektem jeho zájmu není člověk, který je vzhledově odpudivý, a proto např. znevýhodněný v mezilidských vztazích, nebo má zdravotní komplikace omezující jeho hybnost, ale člověk, který je kvůli omezení hybnosti omezen ve schopnosti zaopatřit si sám živobytí. Tělesné postižení je tedy Jedličkovi zejména problémem sociálním, zdůrazněným i tím, že v dané době neexistoval žádný veřejný ortopedický ústav, který by zlepšoval zdravotní stav nízkopříjmových postižených.

Jedlička vidí řešení jako dvouetapové. V první řadě je třeba zakládat ústavy jako je ten "jeho". Mají slučovat lékařskou péči, vzdělání a výcvik v řemeslech. V druhé etapě se tento systém má stát všeobecným, systematickým. Uvědomoval si však, že to úzce souvisí s tím, zda postižení zůstanou jako dosud na periferii společnosti, anebo zda se jejich věc stane věcí široké veřejnosti.¹⁵⁴

Lze připomenout, že tělesné postižení jako sociální problém je u Jedličky rozpracováním starého konceptu. Například občanský zákoník rakouského císařství z roku 1811 umožňuje prodloužit otcovskou odpovědnost za potomka i přes dosažení plnoletosti tohoto, mimo jiné v případě, že není schopen se pro tělesnou vadu sám živit.¹⁵⁵ Také toto pojetí Jedličkou zdaleka nekončí. Vychází z něj například i Miloš Sovák, zakladatel čs. defektologie ve 2. polovině 20. století.¹⁵⁶

V souvislosti s Jedličkovým přístupem k tělesným postižením, ale i s jeho rázností při prosazování záměrů může souviset následující událost z osobního života. Vzhledem k tomu, že nebezpečné účinky rentgenového záření nebyly kolem roku 1900 ještě známy,

¹⁵³ TITZL, B. Prof. MUDr. *Rudolf Jedlička a jeho vliv na utváření české somatopedie*. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 56.

¹⁵⁴ TITZL, B. Prof. MUDr. *Rudolf Jedlička a jeho vliv na utváření české somatopedie*. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I, a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 57.

¹⁵⁵ JEŘÁBKOVÁ, K. *Lidé se zdravotním postižením - historické aspekty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 34.

¹⁵⁶ ČERNÁ, M. *Kapitoly z psychopedie*. Přepřac. vyd. Praha: Karolinum, 1995, s. 68-69.

lékaři se před ním nijak nechránili. Následky ozáření se u Jedličky projevíly již v roce 1899 (ostatně také přispěly k jeho předčasnému úmrtí roku 1926). Jedlička reagoval tak, že si na levé ruce postupně sám amputoval čtyři prsty.¹⁵⁷ Jako předseda Spolku byl Jedlička velice autoritativní a tvrdě vyžadoval od svých spolupracovníků respektování jeho vlastních zásad. První dva ředitelé Jedličkova ústavu byli lidé, kteří na své funkci do značné míry existenčně záviseli. O F. Bakulem již byla řeč v samostatné kapitole. A. Bartoš byl pedagog tělesně postižený, nucený nosit berle, jehož výukové experimenty odborná veřejnost přijímala chladně a který se potýkal s velice silnými finančními obtížemi.¹⁵⁸ Naskytá se otázka - za současného stavu bádání ovšem neřešitelná - zda si Jedlička spolupracovníky s tímto druhem problémů vybral náhodou, nebo záměrně.

Za poněkud "vlastnickým" přístupem ke Spolku a ústavu lze hledat fakt, že spolkové finance byly nepatrné a většinu nákladů hradil Jedlička ze svého. Děti na něj vzpomínaly dobře, jako na "chápavou" osobnost. Setkávaly se s ním při absolvování léčebných procedur, protože v rámci ústavu Jedlička řídil právě léčebné oddělení.¹⁵⁹

7.1.4 Vývoj Jedličkova ústavu

V roce 1913 zahájil Jedličkův ústav svou činnost s 11 "svěřenci", později jejich počet samozřejmě stoupal. K dispozici byla hlavní budova na Vyšehradě a sanatorium v Podolí.

Od počátku byla péče komplexní, zahrnující léčbu, výchovu a vzdělání, přípravu k povolání. Jejím cílem bylo zařadit do společnosti a pracovního procesu děti, u nichž to bylo po vynaložení příslušného úsilí možné. Ústav se tedy musel bránit tomu, aby se vývojem proměnil v nějakou léčebnu dlouhodobě nemocných, odkladiště těžkých případů na dožití. Snahu zabránit případnému směřování tímto směrem lze pozorovat ve stanovách. Dle nich byly děti přijímány na zkoušku. Klienty se staly až poté, co bylo ověřeno, že jejich

¹⁵⁷ RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 24.

¹⁵⁸ RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 49. - 50.

¹⁵⁹ RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 26.

intelektuální úroveň, mravní a hygienické návyky jsou v pořádku a že nemají infekční nemoci. I pak byla rodina kdykoliv na žádost ústavu povinna převzít dítě zpět do své péče. Rodiče či zákonní zástupci se též museli zavázat k umístění vyučeného klienta ústavu do zaměstnání.¹⁶⁰

Slibným začátkům, které dávaly naději Jedličkovým plánům na budoucí rozšíření ústavu, učinila přítrž I. světová válka. Již v říjnu roku 1914 se ústav musel zaměřit na péči o raněné vojáky. Byla jim dána k dispozici budova podolského sanatoria a brzy i nově získaný objekt nemocnice s 500 lůžky, též na Vyšehradě. Obětavostí a nasazením personálu nedošlo k omezení péče o děti. S rozrůstáním válečného konfliktu přibývalo raněných, a tak v červnu roku 1915 vydaly úřady souhlas se zřízením ortopedického ústavu pro dospělé pacienty, do nějž se soustředila dosavadní péče o vojenské invalidy v rámci Jedličkova ústavu. Byla mu též přidělena další budova. Péče o válečné invalidy pak odpovídala svou koncepcí komplexní péči o děti z předválečného období. I u zmrzačených vojáků bylo snahou jednak omezit zdravotní následky zranění, jednak zapojit raněné do práce a tím je sociálně zajistit a zároveň psychicky pozvednout. Zároveň v rámci pracovní terapie, a postupně stále více nad její rámec vyráběli klienti ústavu všeho věku ortopedické pomůcky, protézy atp.¹⁶¹

Jedličkův ústav přes nároky kladené na něj válkou prosperoval a získával respekt.¹⁶² Asi i proto skončila roku 1919 éra pedagogických experimentů propuštěním ředitele Bakuleho a jeho nahrazení Augustinem Bartošem (od roku 1920). Školní výuka v rámci ústavu byla srovnána se školským systémem I. republiky. Přesto jsou některé jeho prvky velmi progresivní. Důraz je kladen na tělocvik, ruční práce i pro chlapce, zásadní Bakuleho zásady jako význam práce a dětské samosprávy nejsou ale opuštěny. Kromě pedagogické

¹⁶⁰ RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 26.

¹⁶¹ RENOTIÉROVÁ, Marie. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 26-29.

¹⁶² Jako doklad pověsti, kterou během I. republiky ústav měl lze zmínit dar zámečku v Lochovicích, který mu prostřednictvím závěti věnoval r. 1937 F. X: Šalda. Historie škol Jedličkova ústavu. JEDLIČKŮV ÚSTAV A MATEŘSKÁ ŠKOLA A ZÁKLADNÍ ŠKOLA A STŘEDNÍ ŠKOLA. *Jedličkův ústav a školy* [online]. Praha, 2010, 26. 02. 2010 [cit. 2014-07-20]. Dostupné z: http://www.jus.cz/parse_url.php?url=/historie-skol-JUS

a organizační činnosti Bartoš v ústavu zdokonalil i některé typy protéz a byl první osobností, která vystupovala proti užívání pojmu "mrzák". Pro zařazení klientů do pracovního procesu mělo velký význam i další Bartošovo novum, totiž zavádění praxe tělesně postižených žáků v továrnách.¹⁶³

Během první republiky se rozšířil počet budov, které ústav využíval. Velkou proslulost získaly dílny, kde výrobky tělesně postižených pacientů dosahovaly kvality umožňující konkurovat výrobkům "běžného" původu. Ve dvacátých letech získala díla pacientů ústavu několik cen na mezinárodních průmyslových výstavách.¹⁶⁴

Bartoš stál v čele ústavu až do roku 1945, kdy byl ústav zestátněn. V jeho éře se Jedličkův ústav vykryštoval do podoby, která se stala modelem ústavní péče o lidi s různými, nejen pohybovými vadami po celou druhou polovinu dvacátého století. I když dnes převládá názor o nutnosti omezit ústavní péči ve prospěch integrace, je Jedličkův ústav stále inspirativní a kontinuálně funguje.¹⁶⁵

Již v období meziválečném se principy Jedličkovy komplexní péče šířily po světě. Tak v Brně - Králově poli vznikl brzy po skončení války ústav přímo inspirovaný pražským. Jeho dlouholetý ředitel Jan Chlup po druhé světové válce odešel budovat ústavní péči o postižené děti v Jugoslávii a samozřejmě použil vzor, jaký znal z Králova Pole, případně z Prahy.¹⁶⁶ Lze připomenout, že brněnský ústav jako první svého druhu zaměstnal i odborného psychologa.¹⁶⁷

163 RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 49-53.

164 Historie JÚŠ jako celku. JEDLIČKŮV ÚSTAV A MATEŘSKÁ ŠKOLA A ZÁKLADNÍ ŠKOLA A STŘEDNÍ ŠKOLA. *Jedličkův ústav a školy* [online]. Praha, 2010, 26. 02. 2010 [cit. 2014-07-20]. Dostupné z: http://www.jus.cz/parse_url.php?url=/historie-JUS-jako-celku

165 Přehled vývoje Jedličkova ústavu po roce 1945 viz Historie JÚŠ jako celku. JEDLIČKŮV ÚSTAV A MATEŘSKÁ ŠKOLA A ZÁKLADNÍ ŠKOLA A STŘEDNÍ ŠKOLA. *Jedličkův ústav a školy* [online]. Praha, 2010, 26. 02. 2010 [cit. 2014-07-20]. Dostupné z: http://www.jus.cz/parse_url.php?url=/historie-JUS-jako-celku

166 RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, 61-62.

167 RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 26. s. 62.

7.2 Ústav pro výchovu životem a prací F. Bakuleho

Jedličkův ústav vytvořil vzor, na který ústavní péče jako taková v následujících desetiletích navazovala. Nebyl jedinou institucí svého druhu, ostatní však na něj různým způsobem navazovaly. Typickým příkladem je Bakulův ústav pro výchovu životem a prací.

Když se po světové válce František Bakule rozešel s Jedličkovým ústavem a byl mu zakázán styk s tamními dětmi (!), 12 z nich a několik členek personálu instituci demonstrativně opustilo a odešlo za oblíbeným učitelem. Důvody rozchodu nejsou známe. Šlo ale o dramatický spor, kdy do ústavu přišla i komise hodnotící pedagogickou úroveň atd. (vydala velmi pozitivní stanovisko, ale vedení Spolku to nevzalo v potaz). V literatuře se objevuje domněnka, že i když byla úhelným kamenem Jedličkova ústavu komplexní péče, Jedlička jako lékař objektivně prosazoval spíše medicínské priority, Bakule jako učitel spíše pedagogické.¹⁶⁸ Obě osobnosti proto na sebe nutně narazily. Nelze ani vyloučit, že po válce, když narůstalo renomé ústavu, staly se extrémní Bakuleho metody příliš kontroverzními. A to i přes nezpochybnitelné výsledky. Co bylo užitečné pro začínající instituci s jedenácti dětmi, nemuselo konzervativnímu vedení spolku připadat vhodné pro uznávaný ústav s desítkami klientů. Bakule pak nebyl osobností, která by se snadno smířovala s kritikou a dělala kompromisy. Jeho spory s nadřízenými školskými úřady v době monarchie se daly interpretovat jako boj českého pokrokového učitele se zpátečnickými rakouskými orgány, což odpovídalo prvorepublikové propagandě, ale pokračování tohoto boje již tak pohodlně interpretovatelné nebylo. Zákaz styku s dětmi sám o sobě svědčí o rozhořčenosti sporu.

Bakule s dětmi, které s ním odešly, chtěl zřídit výchovnou instituci, která by se řídila pouze jeho vlastní pedagogikou. Počátky byly velice obtížné, nějaký čas dokonce žili všichni společně v Bakuleho bytě. Rychlé a viditelné úspěchy ve výchovné práci tohoto improvizovaného ústavu přinesly pozornost a finance mecenášů, za něž bylo možno získat ústavní objekt a obecně normalizovat činnost.¹⁶⁹ Tak vznikl v roce 1920 Bakulův ústav pro

¹⁶⁸ RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. s. 41.

¹⁶⁹ FALTUSOVÁ, M. *František Bakule (1877 - 1957)*. NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ.

výchovu životem a prací. Jeho činnost měla tato zásadní specifika.

1) Důraz je kladen na práci a umění, což má vést děti k samostatnosti. To se odráží ve dvou pilířích Bakuleho ústavu, jimiž byli "Bakuleho zpěváčci", dětský pěvecký sbor, který dosáhl proslulosti i v zahraničí,¹⁷⁰ a Dětské výrobní družstvo, v němž chovanci ústavu nejen vyráběli různé předměty, ale sháněli i materiál, zařizovali prodej a administrativu.

2) Kombinace výchovy zdravých a postižených dětí dohromady. Protože "integrováný" výchovný ústav byl v danou dobu něco nového¹⁷¹, daleko předbíhající dobu, neměl Bakule šanci získat děti z průměrné, středostavovské rodiny. Do svého ústavu proto přiváděl bezprizorní děti ulice, kterých se v okrajových čtvrtích Prahy pohybovalo velké množství. Ze své předválečné dráhy učitele v hornických nebo horských vesnic měl se vzděláváním sociálně vyloučené mládeže bohaté zkušenosti.

Ústav prosperoval deset let do vypuknutí hospodářské krize. Navštívili ho i zahraniční pedagogové, často ze zemí, které svoji moderní vzdělávací soustavu budovaly bez přímé vazby na minulost, a proto byly otevřenější experimentálním postupům. Dobrým příkladem je návštěva indického učenice Rabíndranátha Thákura v roce 1926¹⁷², který tehdy podnikl studijní cestu do Evropy v zájmu své experimentální školy pro obrodu indického venkova.¹⁷³

Ačkoliv měl Bakule pozitivní ohlas v zahraničí, doma se setkával spíše s nepochopením. I veřejné koncertování Bakuleho zpěváčků se stalo cílem napadání s tím,

Metodický portál RVP [online]. Praha, 18. 03. 2008 [cit. 2014-07-15]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/2121/FRANTISEK-BAKULE-1877---1957.html/>

¹⁷⁰ KACZOROVÁ, M. *Bakulovi zpěváčci*. In: MACEK, Petr. *Český hudební slovník osob a institucí* [online]. Brno: Centrum hudební lexikografie, Ústav hudební vědy FF MU, 2008, 3. 4. 2008 [cit. 2014-07-20]. Dostupné z: http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&action=record_detail&id=1003343

¹⁷¹ Určité náběhy byly podnikány již na konci Bakuleho působení v Jedličkově ústavu. Viz: FALTUSOVÁ, M. *František Bakule (1877 - 1957)*. NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ. *Metodický portál RVP* [online]. Praha, 18. 03. 2008 [cit. 2014-07-15]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/2121/FRANTISEK-BAKULE-1877---1957.html/>

¹⁷² RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. s. 42.

¹⁷³ Rabindranath Tagor - Biographical. In: *Nobelprize.org* [online]. Nobel Media AB, 2014 [cit. 2014-07-22]. Dostupné z: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1913/tagore-bio.html

že "opojení úspěchem" může děti mravně poškodit. Odsudky části veřejnosti a kolegů, finanční problémy dané hospodářskou krizí a špatný zdravotní stav Bakuleho přiměly, aby se v roce 1933 vzdal pedagogické činnosti. Přes několik pokusů se k ní vrátit již dožil v ústraní. Jeho ústav přežíval do roku 1937, kdy zanikl docela.¹⁷⁴

7.3 „Domov pro mrzáky“ v Reichenbergu

V Liberci (do roku 1945 "Reichenberg") existoval ústav podobný Jedličkovu, který se vyvíjel téměř zcela ve stejném období a prošel i stejnými vývojovými etapami, například přibrání dospělých pacientů za světové války. Prakticky však mezi oběma institucemi neexistoval žádný kontakt až do roku 1945, kdy byli liberečtí Němci odsunuti a ústav přiřčen k Jedličkovu. Libereckým "Jedličkou" byl MUDr. Gottstein a zřizovací institucí ústavu pak „Spolek pro pomoc zmrzačeným v Deutschböhmen“.¹⁷⁵ Jde o zajímavý doklad toho, jak daleko nacionální rozpory v pozdním Rakousku-Uhersku a v první Československé republice zacházely.

8 PERIODIKA VĚNUJÍCÍ SE OBLASTI SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKY

8.1 Vývoj odborného periodika speciální pedagogiky

Speciální pedagogika získala své tiskové fórum, odborný časopis, až poměrně pozdě, roku 1924. Lze se domnívat, že to souvisí s pozvolným formováním tohoto vědního oboru. Až do konce druhé světové války byla stěžejním periodikem *Úchylná mládež*, kterou zakládali "otcové zakladatelé" speciální pedagogiky samotné. O vydávání časopisu

¹⁷⁴ Dějiny Bakuleho ústavu přehledně RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. s. 41 - 45.; FALTUSOVÁ, M. *František Bakule (1877 - 1957)*. NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ. *Metodický portál RVP* [online]. Praha, 18. 03. 2008 [cit. 2014-07-15]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/2121/FRANTISEK-BAKULE-1877---1957.html/>

¹⁷⁵ Historie. JEDLIČKŮV ÚSTAV, příspěvková organizace Liberec. *Jedličkův ústav, p. o., Liberec* [online]. Liberec, 2009 - 2012 [cit. 2014-07-25]. Dostupné z: <http://www.ju-lbc.cz/cs/o-nas/historie/>

pak pečoval občanský spolek s názvem Spolek pro slabomyslné v RČS. Za války vypadla z názvu ona RČS a již se tam nevrátila, i když spolek po osvobození obnovil činnost.

Po válce byl změněn název časopisu, ale obsahově i formálně šlo o kontinuum vyjádřené i číslováním ročníků. K další změně názvu došlo v souvislosti s politickými změnami roku 1948. Teď již bylo nutno pozměnit i ducha periodika, neboť nastupující režim se proti reformní pedagogice, která byla v předchozí době stěžejním proudem speciální pedagogiky, ostře vymezil.¹⁷⁶

Na přelomu čtyřicátých a padesátých let končí pod tlakem úřadů činnost naprostá většina občanských spolků a kontrolu nad jejich aktivitami přebírá stát. Nejinak tomu bylo i u Spolku pro slabomyslné. Vydávání nástupců Úchylné mládeže je zastaveno, ovšem obor svůj tiskový orgán potřebuje a tak v roce 1958 vychází Mládež vyžadující zvláštní péči. Vydavatelem je Státní pedagogické nakladatelství. Je to již po odeznění stalinistické atmosféry v politice a společnosti, které přineslo ukončení otevřeného ideologického boje proti moderní pedagogice. Po roce je vydávání Mládeže zastaveno a funkci odborného periodika přebírá nový časopis - Otázky defektologie, který vychází až do roku 1988. Centralismu doby odpovídá vydavatel, jímž je Ministerstvo školství ČSR (ČSSR). Po krátkém mezidobí 1988 - 1990 se někdejší role Úchylné mládeže zhostila Speciální pedagogika. Ve shodě se společenskými a politickými změnami přešlo vydávání z rukou státu na Univerzitu Karlovu.

Vedle odborných časopisů speciální pedagogiky pak mají význam i časopisy, případně v moderní době webové stránky ústavů a zájmových organizací. Jejich historii se zatím nedostalo podrobnějšího zpracování, anebo jde o dílčí studie k jednotlivým handicapům. Tak například existuje podrobné zpracování tiskovin neslyšících z období meziválečného Československa. Pro představu o tom, jak obsáhlá je tato problematika, lze uvést, že v letech 1918- 1938 vycházelo (pochopitelně ne vždy celé dvacetiletí) 15 časopisů pro sluchově postižené, z toho dva v německém jazyce pro Němce v pohraničí.¹⁷⁷

¹⁷⁶ ČERNÁ, M. *Kapitoly z psychopedie*. Přepřac. vyd. Praha: Karolinum, 1995, s. 69-70.

¹⁷⁷ MÁZEROVÁ, R.. *Kultura komunity neslyšících v České republice: Nástin historie komunity neslyšících do roku 1938* [online]. Budapešť: Open Society Institute, 1999 [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001035/01/36.pdf>

Podrobnější poznání této problematiky by si však vyžádalo samostatný výzkum.

8.2 Periodika ¹⁷⁸

Úchylná mládež - Periodikum Úchylná mládež: časopis pro výzkum a výchovu mládeže slabomyslné, hluchoněmé, slepé, mravně vadné a zmrzačené vydával Spolek pro slabomyslné v RČS v letech 1924 až 1944, a to 10 x ročně. V průběhu existence se změnil podtitul na revue pro pedopathologii, nápravnou pedagogiku a sociální péči o mládež úchylnou. Jde o první odborný časopis speciální pedagogiky u nás. U jeho zrodu stáli Karel Herfort a Josef Zeman.

Paedologické rozhledy - Časopis Paedologické rozhledy: časopis pro paedologii, pedopathologii, sociální pedagogiku je poválečným pokračovatelem Úchylné mládeže. V letech 1945 - 1948 byl vydáván Spolkem pro slabomyslné.

Nápravná pedagogika - Časopis Nápravná pedagogika: časopis pro pedagogické, zdravotní a sociální otázky mládeže vyžadující zvláštní péče vycházel péčí Spolku pro slabomyslné v letech 1949 - 1950. Vycházel jednou za měsíc a úzce navazoval na Úchylnou mládež, například i tím, že pokračoval v jejím číslování ročníků.

Mládež vyžadující zvláštní péči - Periodikum Mládež vyžadující zvláštní péče: časopis pro pracovníky v zařízeních pro mladé vyžadující zvláštní péče mělo pouze 1 ročník s šesti čísly (1958). Vydávalo jej Státní pedagogické nakladatelství.

Otázky defektologie - Periodikum s plným titulem Otázky defektologie: časopis pro teorii a praxi na školách a v zařízeních pro mládež vyžadující zvláštní péči vycházelo v letech 1959 až 1988. Vydávalo jej Ministerstvo školství ČSSR. Ročník obsahuje vždy 10 čísel.

Teorie a praxe speciální pedagogiky - Na konci osmdesátých let nahradil Otázky defektologie nový časopis, a to Teorie a praxe speciální pedagogiky: časopis pro

¹⁷⁸

Všechny údaje v této kapitole jsou přebrány z databáze Národní knihovny ČR: NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY. *Katalogy NK ČR* [online]. Praha, 2014 [cit. 2014-08-06]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/katalogy-a-db/katalogy-nk-cr>

pracovníky na školách a zařízeních pro mládež vyžadující zvláštní péči. Periodikum existovalo krátce, v letech 1988 - 1990. Vydávalo jej MŠMT ČR. Vycházel 10 x ročně.

Speciální pedagogika - Periodikum Speciální pedagogika vydává od roku 1990 Pedagogická fakulta Karlovy Univerzity. *"Časopis je určen především pedagogům na školách a zařízeních pro mentálně retardované, sluchově, řečově, zrakově a tělesně postižené, na školách při nemocnicích a ozdravovnách a na školách a zařízeních pro obtížně vychovatelné, přináší články z oboru speciální pedagogiky, kterých mohou využít i učitelé základních škol, lékaři, psychologové, sociální pracovníci, soudcové a pracovníci policie. Informuje o novinkách v oboru ve světě".*¹⁷⁹ Dříve vycházel 5 x ročně, v posledních letech pouze 4x.

9 NÁHLED DO SOUČASNOSTI

V současné době speciální pedagogika překonává stoletou koncepci ústavní péče a snaží se o co nejširší integraci postižených do společnosti. I tam, kde není možná plná integrace, se ústavní život výrazně propojuje s životem komunity dané obce. Příkladem vývoje ústavní péče v druhé polovině 20. Století, a to velmi ilustrativním je Domov pod hradem Žampach, instituce pro mentálně postižené klienty v malé obci Žampach v okrese Ústí nad Orlicí.

Ústav je umístěn v budově barokního zámku. Byl zestátněn v roce 1950 a předán katolické charitě. Ta zde zřídila Domov pro choré a přestárlé, zařízení ještě víceméně azylového typu. V roce 1967 byli důchodci přestěhováni do Červené Vody a České Třebové a na Žampachu vznikl Státní ústav sociální péče pro mládež. Řeholnice, které zde pracovaly dříve, tu zůstaly jako personál až do roku 1985.

K prvním větším stavebním úpravám budovy pro sociální účely došlo až v letech 1973-1975. Tehdy například zřídili ústřední topení, které nahradilo dosavadní lokální. Byl

¹⁷⁹

Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky. In: *Databáze Národní knihovny ČR* [online]. Praha, 2014 [cit. 2014-08-06]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/3AXLRENYE4PX1F9EE61438AKXP9XR8S8ST6AQMJXB4G3CHLEMG-34932?func=full-set-set&set_number=040055&set_entry=000020&format=999

též kladen důraz na vyčlenění prostoru pro sportovní, zájmovou a společenskou aktivitu obyvatel zámku. V roce 1986 došlo k přístavbě pavilonu poskytujícího části chovanců moderní bytový standard. V roce 1993 získal ústav právní subjektivitu, od roku 2003 je organizací Pardubického kraje. V roce 2004 byly v blízkosti zámku, ale už mimo areál, vybudovány tzv. Domky ve stráni. Šlo o několik obytných domů, umožňujících těm pacientům, kteří jsou toho schopni, vést "běžný" život, byť s potřebnou pomocí pracovníků ústavu. V letech 2006 až 2008 celý areál prošel rekonstrukcí. Byla vybudována moderní léčebná zařízení (centrum pro muzikoterapii) a velký důraz byl dán snaze propojit areál s obcí. Toto propojení proběhlo zpřístupněním zámeckého parku široké veřejnosti. Vzniklo zde velké dětské hřiště využívané dětmi z obce a také lapidárium s archeologickými nálezy z blízkého hradu, které do areálu ústavu zase přivádí turisty. Ústav se tak z uzavřené instituce stal "sousedem" obyvatel obce a zdraví lidé si zde zvykají při běžné činnosti potkávat postižené.¹⁸⁰

Samotné integrační snahy jdou především přes výchovu a vzdělávání ve školách. Všeobecně je uznávána nutnost zapojení handicapovaných do běžné školy. Reálná situace však za proklamacemi poněkud zaostává, a to zejména z důvodů nedostatečného objemu peněz ve školství, který zabraňuje většímu využívání pedagogických asistentů.

Vzhledem k dějinám české speciální pedagogiky snad není bez významu, že již Jan Amos Komenský navrhoval, aby *"se liknavější dávali mezi rychlejší, tupější mezi vtipnější, vzpurní mezi povolné."*¹⁸¹ V roce 1972 pak M. Sovák publikoval myšlenku zpochybňující dosavadní ústavní péči: *"Tak se nutně vynořuje otázka, do jaké míry a zda vůbec mohou sloužit potřebám specializace taková internátní zařízení, do kterých se soustřeďují děti s postižením stejného typu. Takové prostředí je vlastně segregací, a to zrovna ve věku, kdy děti jsou nejvíce přizpůsobené k vytváření a formování sociálních vztahů."*¹⁸² Šlo

¹⁸⁰ Domov pod hradem Žampach [online]. Žampach, 2014 [cit. 2014-08-06]. Dostupné z: <http://www.uspza.cz/>

¹⁸¹ KYSUČAN, J. a J. KUJA. *Kapitoly z teoretických základů speciální pedagogiky*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, s. 74.

¹⁸² KYSUČAN, J. a J. KUJA. *Kapitoly z teoretických základů speciální pedagogiky*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, s. 74.

přítom o dobu, kdy se v západní Evropě teprve začínaly formovat ucelenější integrační programy.

Zatímco se staršími problémy se současná speciální pedagogika vyrovnává úspěšně, přibývají problémy nové. Jde o záležitosti, které dosud neexistovaly anebo jen v minimálním měřítku. Jsou to zejména postižení v důsledku změn v životním stylu společnosti. Jde například o hlukovou zátěž ve velkých městech, na koncertech některých typů hudby nebo při poslechu přes sluchátka.¹⁸³ Podobně s růstem automobilové dopravy roste počet obětí dopravních nehod, které jsou doživotně zmrzačeny.¹⁸⁴ Oči jsou ohroženy dlouhodobým hleděním do monitorů a tak dále.

Výzvou pro speciální pedagogiku jsou i výchovné a vzdělávací problémy dané rozvíráním sociálních nůžek a problémy s některými národnostními menšinami.¹⁸⁵

¹⁸³ MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 30.

¹⁸⁴ MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 43.

¹⁸⁵ HOLOMEK, K. *Zrádná úskalí problematiky soužití mezi menšinou Romů a majoritou*. In VOJTKO, Tibor. *Speciální pedagogika: teorie a praxe oboru v 21. století: příspěvky ke 100. výročí I. sjezdu pro péči o slabomyslné a školství pomocné v Praze 1909*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011, s. 31 - 37.

ZÁVĚR

Z předchozího textu vyplývá, že u vzniku jednotlivých oborů speciální pedagogiky nestály státní instituce, respektive stát jako takový, ale vždy jednotlivé osobnosti. Stát k jejich činnosti přistupoval neutrálně, spokojil se s povolením činnosti spolků. Po-té, co se projevila životaschopnost a užitečnost takto vzniklých institucí, stát s nimi začal počítat, jen vzácně jim však poskytl výraznější podporu. Typické je zákonodárství Rakouska-Uherska i první Československé republiky, které nezakládá síť státních ústavů, ale bere na vědomí a doporučuje jejich zakládání spolky a aktivisty.

Vzhledem k době byly základy speciální pedagogiky položeny vznikem specializovaných ústavů. Lze konstatovat, že české ústavy byly zakládány od osmdesátých let 18. století. Patří tedy mezi první v Evropě. Obvykle se jen o několik desetiletí opoždějí za Francií, kde ve shodě s osvěcenskými myšlenkami vznikaly nejdříve. Víceméně se časově shodují se vznikem ústavů německých a předcházejí instituce v zemích na východ a jihovýchod.

Souvisejí s průnikem dvou základních fenoménů doby, které si vyžádaly vznik vzdělávacích ústavů pro postižené. Prvním z nich byla osvěcenská myšlenka hodnoty každého člověka, tedy i postiženého, a dobová víra v možnosti vědy překonávat překážky (tedy včetně handicapů). Druhým pak nástup kapitalismu s jeho důrazem na hospodárnost. Naskytly se otázky proč přispívat z obecního nebo státního rozpočtu na živobytí postižených, jsou-li tito za určitých podmínek schopni si na sebe vydělat. Kapitalismus, zvláště grünerský, byl typický snahou maximálně vytěžit zdroje. A handicapovaní, schopní po určitém typu vzdělávání pracovat byli nevyužitým zdrojem pracovní síly.

Vznik ústavů pro různé typy postižení vykazoval tak výrazné podobnosti, že lze mluvit o určitém modelu. Iniciativa je obvykle v rukou dvojice osobností. Jeden z členů dvojice je společensky uznávaný příslušník prestižního povolání, obvykle lékař, vysokoškolský učitel (mezi zakladatelskými osobnostmi najdeme ovšem i paleontologa).¹⁸⁶

¹⁸⁶

Šlo o prof. Dr. J. Krejčího, který po válce v roce 1866 pečoval o sociálně vyloučenou mládež.

Ten je organizátorem, zajišťuje veřejnou a oficiální podporu projektu. K ústavu pak má značně vlastnický vztah, což se obvykle projeví dlouhodobě v názvu (Klárův ústav, Výmolův ústav, Jedličkův ústav) a v krátkodobém horizontu majetnickým přístupem k pracovníkům, což může vyvolávat spory.

Druhou osobností v tomto modelu je zapálený aktivista, který touží po filantropické práci, ale sám nemá možnosti je uskutečnit (finanční, personální). Bývá to osobnost, která je z různých důvodů společensky znevýhodněna, a proto je na svém partnerovi ve dvojici značně závislá. Připomeňme zde Františka Bakuleho, pronásledovaného c. a k. úřady pro příliš progresivní výchovné metody a občanské postoje, navíc ohroženého nasazením na frontě, rozvedenou Jitku Haunerovou-Staňkovou, s velkými sociálními potížemi se potýkajícího a zároveň pohybově postiženého A. Bartoše, slepého Karla E. Macana, ekonomicky závislého na práci v Klárově ústavu atd.

Už z rozdílnosti povah obou členů zakladatelské dvojice vyplývá téměř zákonitý rozpor, který obvykle končí rozchodem. Tento rozchod nebývá prost osobních útoků. Tak skončila spolupráce Jedlička - Bakule, nebo Haunerová - Výmola. Důvod rozchodu Klára nejstaršího s dalšími spoluvůdci Hradčanského ústavu pro slepé děti neznáme. Spory Macan - Klár obvykle končily Macanovými ústupky, danými asi zejména ekonomickou závislostí slepého pedagoga na zaměstnavateli. Rozchody zakladatelských dvojic nebo skupin obvykle vedly ke vzniku nových institucí. Tak se A. Klár, F. Bakule, či J. Haunerová-Staňková po opuštění "domovských" institucí stali zakladateli často úspěšné "konkurence". Je třeba poznamenat, že nejstarší české ústavy velice často překnaly dějinné zvraty a fungují dosud, někdy tedy s až dvousetletou kontinuitou. Webové stránky těchto institucí svědčí o tom, že jsou si kontinuity vědomy a hlásí se k ní.

K charakteristice zakladatelských osobností lze ještě dodat, že osobní nasazení často vycházelo z postižení vlastního nebo handicapu blízkého člověka. Josef Mader trpěl oční chorobou s vyhlídkou na slepotu, Augustin Bartoš musel chodit o berlič, K. E. Macan byl

PIŤHA, P. *Sto let (často marného) úsilí české speciální pedagogiky*. In VOJTKO, Tibor. *Speciální pedagogika: teorie a praxe oboru v 21. století: příspěvky ke 100. výročí I. sjezdu pro péči o slabomyslné a školství pomocné v Praze 1909*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011, s. 4.

slepý, Jitka Haunerová měla neslyšícího syna. Z průkopníků, jimž v tomto textu nebylo z prostorových důvodů věnováno místo. Snad stojí v této souvislosti za zmínku Milan Šilha, který v meziválečném období prosazoval (neúspěšně) myšlenku převedení dětí ze sirotčinců do domovů pro malé skupiny, o něž by pečovala vychovatelka v roli matky a učitel zastávající zároveň otcovskou roli. Tento záměr u Šilhy nepochybně vzešel i z vlastní zkušenosti. V sirotčinci jako dítě prožil sedm let života.¹⁸⁷

Není též vyloučeno, že "aktivističtí" členové zakladatelských dvojic si silným citovým poutem se svými svěřenci kompenzovali neexistenci vlastních rodin. Velice typickým příkladem je bezdětný Fr. Bakule a počátky jeho vlastního ústavu v prostorových podmínkách jeho bytu.

Protože u počátků jednotlivých oborů speciální pedagogiky stála vždy relativně malá skupina jednotlivců, byly všechny důležité osobnosti obvykle vzájemně propojeny. Jejich propojení mohlo být různého druhu; přátelství, vztah učitel-žák, nebo zaměstnavatel-zaměstnanec. Osobní styky tohoto druhu usnadňovaly přesun informací a zkušeností. Antonín Mráček, ředitel Deylova ústavu, který původně pracoval jako učitel na ústavu Klárově, je dobrým příkladem.

Vlastním provozovatelem nových institucí pak byl téměř vždy občanský spolek, což je další důležitá součást popisovaného modelu. První spolky, vznikající ještě v době osvícenství a jeho dozvuků mohly, brát za vzor starší charitativní bratrstva náboženská (namnoze v té době osvícenskými monarchy rušená). Dále pak se projevovala aktivita módního typu občanského organizování, totiž zednářské lóže. U spolků po roce 1860 hrál stěžejní roli trend občanského aktivismu v konstitučním Rakousku.

Popisovaný model Organizátor - Aktivista - Spolek byl vždy modifikován okolnostmi a zejména dobovou situací. Typickým příkladem je první světová válka, která mnoha ústavům pomohla s rozšířením, neboť najednou začaly být nutné k péči o zmrzačené vojíny. Dovedla také pedagogy k prvním rozsáhlejším zkušenostem s věkovou integrací,

¹⁸⁷ TITZL, B. *Česká speciální pedagogika mezi léty 1909 a 2009*. In VOJTKO, Tibor. *Speciální pedagogika: teorie a praxe oboru v 21. století: příspěvky k 100. výročí I. sjezdu pro péči o slabomyslné a školství pomocné v Praze 1909*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011, s. 50.

neboť v ústavech založených pro děti se vedle mládeže začali vzdělávat i dospělí postižení. Tyto zkušenosti se ukázaly pozitivními, neboť přístup dětí k vlastnímu postižení pomáhal zmrzačeným vojákům vyrovnat se s osudem.

Jiným dobovým fenoménem, který počátky speciální pedagogiky formoval, je nacionalismus. Většina prvních institucí byla přísně jazykově rozdělena. Byla buď německá, nebo měla autonomní německá a česká oddělení. To jistě vychází i z potřeb praktického provozu, ovšem nezdá se, že po vzniku specializovaného ústavu německého byly do něj převedeny německé děti z utrakvistické instituce a naopak. Nacionalismus českých Němců pak souvisí se vznikem specializovaných institucí ve městech, které si po roce 1900 dělaly nárok na postavení jejich metropole (Liberec, Opava). Nacionalismus obou zemských národů pak přispěl k tomu, že spolupráce mezi institucemi byla víceméně minimální. Typickým dokladem je pražský Jedličkův ústav a jeho liberecká obdoba. Vliv českoněmeckého soupeření na speciální pedagogiku by si však zasloužil samostatný výzkum a zde nastíněný obraz je proto nutno brát jako hypotézu.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

CINGER, F. *Karel Emanuel Macan: Hold muži, který nevidomé učil poznávat svět*. Vyd. 1. Praha: Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. Macana, 2008, 164 s., [24] s. obr. příl. ISBN 978-80-7061-672-7.

ČERNÁ, M. *Česká psychopedie: speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. Vyd. 1. v Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2008, 222 s. ISBN 978-80-246-1565-3.

ČERNÁ, M. *Kapitoly z psychopedie*. Přepřac. vyd. Praha: Karolinum, 1995, 82 s. ISBN 80-7066-899-7.

EISOVÁ, A. *Kapitoly z dějin psychopedie*. Praha: SPN, 1983, 61 s.

FAUCHER, F. *František Bakule: enfant terrible české pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 118 s. ISBN 80-7178-305-6.

FRANIOK, P. *Sto let rozvoje základního v České republice*. In: VOJTKO, Tibor. *Speciální pedagogika: teorie a praxe oboru v 21. století: příspěvky k 100. výročí I. sjezdu pro vzdělávání osob s mentálním postižením péči o slabomyslné a školství pomocné v Praze 1909*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011, s. 156 - 160.

HOLOMEK, K. *Zrádná úskalí problematiky soužití mezi menšinou Romů a majoritou*. In VOJTKO, Tibor. *Speciální pedagogika: teorie a praxe oboru v 21. století: příspěvky k 100. výročí I. sjezdu pro péči o slabomyslné a školství pomocné v Praze 1909*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011, s. 31 - 37.

HOFFMANNOVÁ, E. *Karel Slavoj Amerling*. 2. vyd. Brandýs nad Orlicí: Knihkupectví U Podléšky, 2003, 163 s., [16] s. obr. přílohou.

HRUBÝ, J. *Role rodičů v dějinách péče o sluchově postižené*. In: VOJTKO, Tibor.

Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II. vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 20-33.

IVANOV, M. *Kdy umírá vojevůdce*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1982, 412 s.

JEŘÁBKOVÁ, K. *Lidé se zdravotním postižením - historické aspekty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 104 s. ISBN 978-80-244-3602-9.

KOMENSKÝ, J. A. *Vševýchova: Pampaedia*. 1. vyd. Bratislava: Obzor, 1992, 263 s. ISBN 80-215-0216-9.

KREJČÍŘOVÁ, O. *Základy psychopedie*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, 53 s. ISBN 978-80-244-2623-5.

KUCHYNKA, J. *Defektologické minimum: úvod do speciální pedagogiky*. 1. vyd. Plzeň: Pedagogická fakulta, 1971, 89 s.

KYSUČAN, J. a J. KUJA. *Kapitoly z teoretických základů speciální pedagogiky*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, 99 s. ISBN 80-7067-677-9.

KYSUČAN, J. *Úvod do psychopedie*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1986, 135 s.

KYSUČAN, J. *František Čáda a moravskoslezské sjezdy pro péči o slabomyslné a školství pomocné*. In: VOJTKO, Tibor. *Speciální pedagogika: teorie a praxe oboru v 21. století: příspěvky k 100. výročí I. sjezdu pro péči o slabomyslné a školství pomocné v Praze 1909*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011, s. 92 - 95.

MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, 85 s. ISBN 80-85931-60-5.

MORKES, F. *K historii speciálních ústavů pro zdravotně postižené*. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec

Králové: Gaudeamus, 2007, s. 34-48.

MÜHLPACHR, P. *Vývoj ústavní péče: filosoficko-historický pohled*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001, 49 s. ISBN 80-210-2512-3.

MUŽÁKOVÁ, M. *Spolková činnost zrakově postižených*. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 62 - 74.

PIŤHA, P. *Sto let (často marného) úsilí české speciální pedagogiky*. In: VOJTKO, Tibor. *Speciální pedagogika: teorie a praxe oboru v 21. století: příspěvky k 100. výročí I. sjezdu pro péči o slabomyslné a školství pomocné v Praze 1909*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011, s. 4. - 20.

RENOTIÉROVÁ, M. *Některé významné osobnosti oboru somatopedie v českých zemích: přátelé jedinců s tělesným postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, 132 s. ISBN 978-80-244-1861-2.

SOVÁK, M. *Základní problémy defektologie*. Pedagogika, roč. XI, 1964, čís. 2., s. 199-208.

SOVÁK, M. *Nárys speciální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, 206 s.

STEJSKAL, S. *Vznik a rozvoj slepeckého tisku*. In: CINGER, František. *Karel Emanuel Macan: hold muži, který nevidomé učil poznávat svět*. Vyd. 1. Praha: Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, 2008, s. 64 - 75.

TITZL, B. *Skutečně platí Sovákova periodizace vztahu společnosti k postiženým?* In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách I: vybrané přednášky k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, s. 5-11.

TITZL, B. *Prof. MUDr. Rudolf Jedlička a jeho vliv na utváření české somatopedie*. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 55 - 61.

TITZL, B. *Česká speciální pedagogika mezi léty 1909 a 2009*. In: VOJTKO, Tibor. *Speciální pedagogika: teorie a praxe oboru v 21. století: příspěvky k 100. výročí I. sjezdu pro péči o slabomyslné a školství pomocné v Praze 1909*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011, s. 47 - 58.

VOJTKO, T. *Postižený člověk v dějinách I: vybrané přednášky k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, 48 s. ISBN 80-7041-017-5.

VOJTKO, T. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, 106 s. ISBN 978-80-7041-081-3.

VOJTKO, T. *Speciální pedagogika: teorie a praxe oboru v 21. století: příspěvky k 100. výročí I. sjezdu pro péči o slabomyslné a školství pomocné v Praze 1909*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011, 203 s. ISBN 978-80-7435-132-7.

WOLF, V. *Co chceme, co musíme?*. In: VOJTKO, Tibor. *Postižený člověk v dějinách II: texty k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe: vybrané příspěvky z konferencí Postižený člověk v proměnách času I. a II.* vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 7 - 9.

Seznam použitých internetových zdrojů

ANDRÝS, P. *Katolická pamětní kniha děkanství Holohlavy: záznamy od roku 1900. Smiřice a Holohlavy* [online]. Smiřice, 2014 [cit. 2014-08-02]. Dostupné z: <http://www.smirice.eu/holohlavy/katolicka/kniha3.htm>

Československá republika. Zákon ze dne 24. května 1929 o pomocných školách (třídách). In: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. Praha, 1929, roč. 1929, č. 86, 33. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1929/033-1929.pdf>

Domov pod hradem Žampach [online]. Žampach, 2014 [cit. 2014-08-06]. Dostupné z: <http://www.uspza.cz/>

FALTUSOVÁ, M. *František Bakule (1877 - 1957)*. NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ. *Metodický portál RVP* [online]. Praha, 18. 03. 2008 [cit. 2014-07-15]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/2121/FRANTISEK-BAKULE-1877---1957.html/>

Historie JÚŠ jako celku. JEDLIČKŮV ÚSTAV A MATEŘSKÁ ŠKOLA A ZÁKLADNÍ ŠKOLA A STŘEDNÍ ŠKOLA. *Jedličkův ústav a školy* [online]. Praha, 2010, 26. 02. 2010 [cit. 2014-07-20]. Dostupné z: http://www.jus.cz/parse_url.php?url=/historie-JUS-jako-celku

Historie škol Jedličkova ústavu. JEDLIČKŮV ÚSTAV A MATEŘSKÁ ŠKOLA A ZÁKLADNÍ ŠKOLA A STŘEDNÍ ŠKOLA. *Jedličkův ústav a školy* [online]. Praha, 2010, 26. 02. 2010 [cit. 2014-07-20]. Dostupné z: http://www.jus.cz/parse_url.php?url=/historie-skol-JUS

Historie. JEDLIČKŮV ÚSTAV, příspěvková organizace Liberec. *Jedličkův ústav, p. o., Liberec* [online]. Liberec, 2009 - 2012 [cit. 2014-07-25]. Dostupné z: <http://www.ju-lbc.cz/cs/o-nas/historie/>

Historie. STŘEDNÍ ŠKOLA A MATEŘSKÁ ŠKOLA ALOYSE KLARA. *Www.spsaklara.cz* [online]. Praha, 2014 [cit. 2014-07-19]. Dostupné z: <http://www.spsaklara.cz/historie.html>

KACZOROVÁ, M. *Bakulovi zpěváčci*. In: MACEK, Petr. *Český hudební slovník osob a institucí* [online]. Brno: Centrum hudební lexikografie, Ústav hudební vědy FF MU, 2008, 3. 4. 2008 [cit. 2014-07-20]. Dostupné z: http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&action=record_detail&id=1003343

MÁZEROVÁ, R. *Kultura komunity neslyšících v České republice: Nástin historie komunity neslyšících do roku 1938* [online]. Budapešť: Open Society Institute, 1999 [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001035/01/36.pdf>

Medailon: prof. MUDr. et PhDr. Miloš SOVÁK, DrSc. *Bechyňský městský zpravodaj* [online]. 2004, roč. 2004, č. 11, s. 2 [cit. 2014-07-18]. Dostupné z: <http://www.mestobechyne.cz/customers/bechyne/ftp/www/mesto/bmz/200411.pdf>

NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY. *Katalogy NK ČR* [online]. Praha, 2014 [cit. 2014-08-06]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/katalogy-a-db/katalogy-nk-cr>

PÁNEK, P. *Výmolův ústav. Unie* [online]. 2006, roč. 2006, 11 - 12 [cit. 2014-08-05]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/149-vymoluv-ustav>

Rabindranath Tagor - Biographical. In: *Nobelprize.org* [online]. Nobel Media AB, 2014 [cit. 2014-07-22]. Dostupné z: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1913/tagore-bio.html

SMÝKAL, J. *Deyl, Jan*. In: SMÝKAL, Josef. *Tyflopedický lexikon jmenný* [online]. Brno: Apogeu o. s., 2006 [cit. 2014-07-20]. Dostupné z: <http://www.apogeu.info/tlex/heslo.php?id=202>

SMÝKAL, J. Mráček, Antonín. In: SMÝKAL, Josef. *Tyflopedický lexikon jmenný* [online].

Brno: Apogeu m o. s., 2006 [cit. 2014-07-20]. Dostupné z: <http://www.apogeu m.info/tlex/heslo.php?id=694>

SMÝKAL, Josef. Sedláčková, Aquina Anna. In: SMÝKAL, Josef. *Tyflopedický lexikon jmenný* [online]. Brno: Apogeu m o. s., 2006 [cit. 2014-07-20]. Dostupné z: <http://www.apogeu m.info/tlex/heslo.php?id=911>

Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky. In: *Databáze Národní knihovny ČR* [online]. Praha, 2014 [cit. 2014-08-06]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/3AXLRENYE4PX1F9EE61438AKXP9XR8S8ST6AQMJXB4G3CHLEMG-34932?func=full-set-set&set_number=040055&set_entry=000020&format=999

Stručná dvoustletá historie školy. ŠKOLA JAROSLAVA JEŽKA. *Škola Jaroslava Ježka – školy pro zrakově postižené* [online]. Praha, 2014 [cit. 2014-07-19]. Dostupné z: <http://www.skolajj.cz/historie/>

Stručná historie vzdělanosti neslyšících. SIGN - JAZYKOVÉ A VZDĚLÁVACÍ STUDIO. *Sign - jazykové a vzdělávací studio* [online]. Klatovy, 2010 [cit. 2014-08-02]. Dostupné z: <http://www.sign-studio.cz/news/strucna-historie-vzdelanosti-neslysicich1/>

Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené Holečkova [online]. Praha, 2014 [cit. 2014-08-05]. Dostupné z: <http://www.skolaholeckova.cz/>

VOLDŘICHOVÁ, M. *Tradice české logopedie*. LOGOPEDICKÁ SPOLEČNOST MILOŠE SOVÁKA. [Www.logopetko.sk](http://www.logopetko.sk) [online]. Praha, 19. 9. 2010 [cit. 2014-07-19]. Dostupné z: <http://www.logopetko.sk/archiv/uskutocneneprednasky/3-klin-logopdni/prednaky/160-voldichova-m-praha-logopedicka-spolenost-miloe-sovaka.html>

Základní škola logopedická a Mateřská škola logopedická [online]. Choustníkovo Hradiště, 2014 [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://www.specskola.cz/www/>

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Ivana Daňhelová

Obor: Speciální pedagogika - učitelství

Forma studia: Kombinované

Název práce: Významné osobnosti speciální pedagogiky

Rok: 2015

Počet stran textu bez příloh: 73

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů české literatury a pramenů: 33

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 0

Počet internetových zdrojů: 23

Počet ostatních zdrojů: 0

Vedoucí práce: PaedDr. Jarmila Klugerová, PhD.